

A TELEPÜLÉSSZOCIOLÓGIA VÁZLATA

Bevezetés a szociológiába
WJLF

Pecze Mariann

A black silhouette of a city skyline is positioned at the bottom of the slide. The skyline consists of various building shapes of different heights and widths, set against a dark blue background that transitions to a lighter blue at the top.

A TELEPÜLÉS szociológiai fogalma

⇒ rendszerelméleti megközelítésben:

- A társadalom alrendszerekből összeszerveződő rendszer
- Többféle módon (több különböző dimenzió mentén) tagolódik alrendszerekre - szerveződik meg (Osztály- és rétegszerkezet, intézményi struktúra, munkafolyamatok rendszere, stb.)

megszerveződik TÉRBEN is

A TELEPÜLÉS A TÁRSADALOM
TÉRBENI MEGSZERVEZŐDÉSE

MTA Településtudományi Bizottságának meghatározása szerint „A település embercsoport részére lakó- és munkahelyül szolgáló, valamint ezekkel valamilyen összefüggésben álló egyéb épületeknek, létesítményeknek és intézményeknek összefüggő területen elhelyezkedő együttese.” (Urbanisztikai Kézikönyv, szerk. Perényi Imre. ÉTK. Budapest, 1987)

Térbeni megszerveződés

A társadalom maga alakítja ki terét. Alapja:

1. Társ.i szükségletek

2. Természeti-környezeti feltételek

népsűrűség, a társadalmi tevékenységek jellege,
környező társadalmak

**A FELTÉTELEK VÁLTOZÁSÁVAL A
TÁRSADALOM *TÉRSZERKEZETE* IS
VÁLTOZIK!!!**

TÉRSZERKEZET

- **TELEPÜLÉSHÁLÓZAT:** az a mód (az rendszer), ahogyan a települések az ország területén elhelyezkednek.

a települések egymás közötti kapcsolatai, a települések egymáshoz való térbeni viszonya. Lsd. az ország közigazgatási térképe.

- **TELEPÜLÉSSZERKEZET:** egy adott település belső szerkezete.

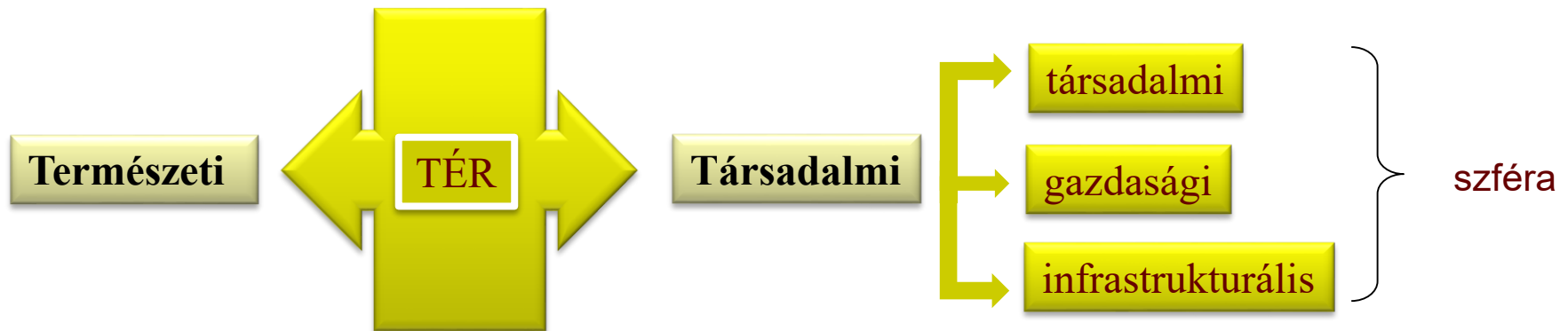
amit egy település térképén látunk: utcák, terek, stb.

Mindkettőt a társadalmi folyamatok alakítják ki, a társadalom szükségleteinek megfelelően, adott feltételek lehetőségei által megszabottan.

*A feltételek és a társadalmi tér kapcsolatát ábrázolja a tetraéder-
(tér szemléleti) modell.*

A TERTRAÉDER MODELL (Tóth József, 1981.)

Alap: a társ.-i és természeti környezet **kölcsönhatása**

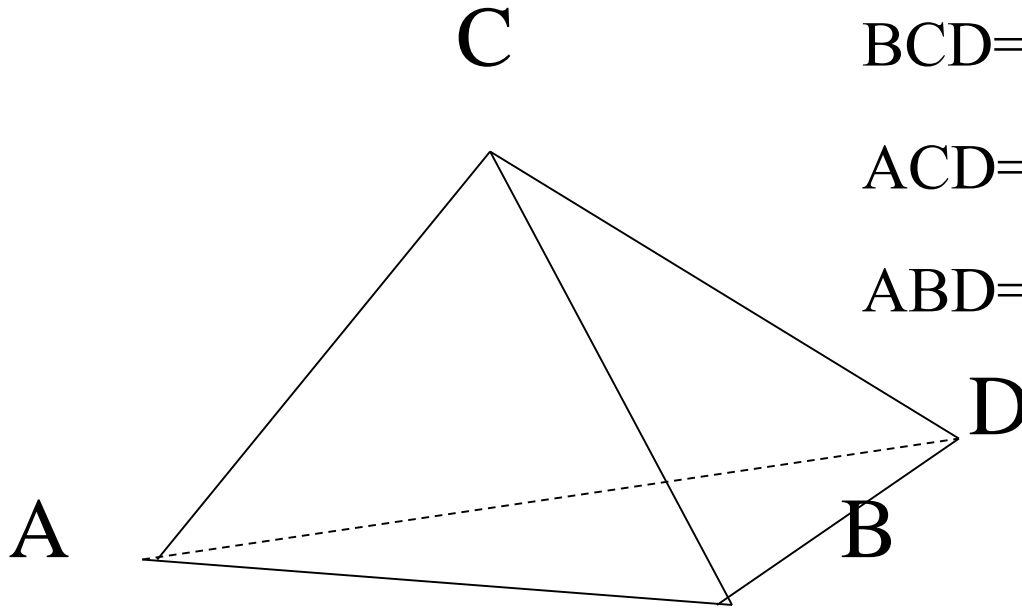
Település: a tér koncentrált gócterülete, megjeleníthető egy tetraéderrel

Egyik szférában változás \longrightarrow rendszerszerű változást idéz elő a többi szférában is!

a településfejlődés ideális esetben:

- harmonikus jellegű (egyik szféra sem terjeszkedhet túl a másik három rovására)
- az egyik szférában bekövetkező változás szükségképpen változásokat generál a másik háromban is (dinamizmus)

A TETRAÉDER MODELL

ABC=társadalmi szféra

BCD=gazdasági szféra

ACD=infrastrukturális

ABD=természeti szféra

TÉRSÉGI FOLYMATOK ÖSSZEFÜGGÉSEI

A TELEPÜLÉSSZOCIOLÓGIA KIALAKULÁSA I.

jelentős nagy társadalmi folyamatok (XX. szd.):

- urbanizáció

városok fejlődése; két folyamat:

városodás, a városok népességszámának ugrásszerű gyarapodása;

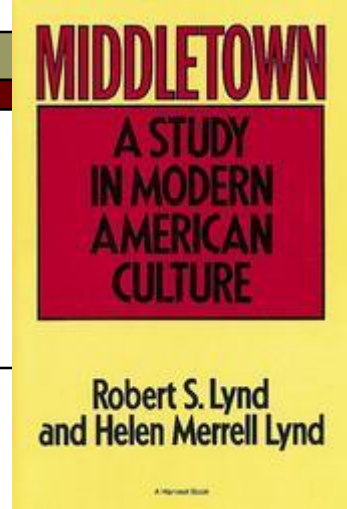
városiasodás, sokféle településen a városias infrastruktúra fejl.

- falusi közösségek bomlása (részben az elvándorlás, részben a zártság oldódása következtében)

**AZ EZEKBŐL SZÁRMAZÓ TÁRSADALMI PROBLÉMÁKRA KELLETT
MAGYARÁZATOT KERESNI**

(családi, rokoni, szomszédsági kötelékek lazulása, deviáns vis.formák –
prost., bűnözés, öngy., alk. - növekedése, nyomor...)

A TELEPÜLÉSSZOCIOLÓGIA KIALAKULÁSA II.

A Lynd házaspár munkássága

Könyvük: Middletown (1929)

Egy amerikai kisváros belső életének elemzése-hogyan formálja át az urbanizáció a kisváros belső életét (életmód, kommunikáció, helyi társi strukt.) 1890-1925 között

Módszer: résztvevő megfigyelés

folytatás: Middletown in Transition (1935)

Innen eredeztethető a **HELYI TÁRSADALOM** kutatás

Bővebb információ: http://en.wikipedia.org/wiki/Middletown_studies

A TELEPÜLÉSSZOCIOLÓGIA KIALAKULÁSA III.

A „CHICAGÓI ISKOLA” (Park, Burgess) 1925.

A várost vizsgálták

Fő elvük: „**humán ökológia**” (emberi társ. és környezetének viszonya) →

a térbeni egységek (városrészek) egyben társadalmi egységek is:

**a településszerkezet és a társadalomszerkezet
összefügg!**

Az összefüggés kutatása a településszociológia egyik ága,

A TELEPÜLÉSSZOCIOLÓGIA KIALAKULÁSA – a chicagói iskola

Koncentrikus körök elmélete

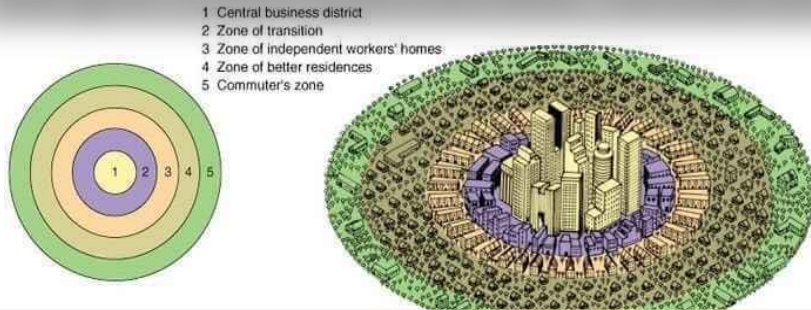
A koncentrikus zónamodellt 1925 és 1929 között fejlesztették ki az amerikai és az európai nagyvárosok, például Chicago, Boston, New York, London stb. térbeli formáinak megértésére. Chicago városának városi formáját tanulmányozták, amelyre Burgess empirikus bizonyítékot szolgáltatott.

- A városok belső térbeli szerkezete differenciált.
- A társadalmi csoportok a háztartások társadalmi-gazdasági státusza és a központi területtől vagy a belvárostól való távolság alapján koncentrálnak (a gazdasági helyzet és a belvárostól való távolság pozitív összefüggése).
- koncentrikus zónamodell: minél jobb a társadalmi-gazdasági helyzet, annál nagyobb a távolság a központi területtől.

- Az eredmények nem minden városra vonatkoztak, de egyeseknél nagyon jól működtek;
- nőtt az érdeklődés a városok fejlődésének megértése iránt.

Klasszikus városszerkezeti modellek

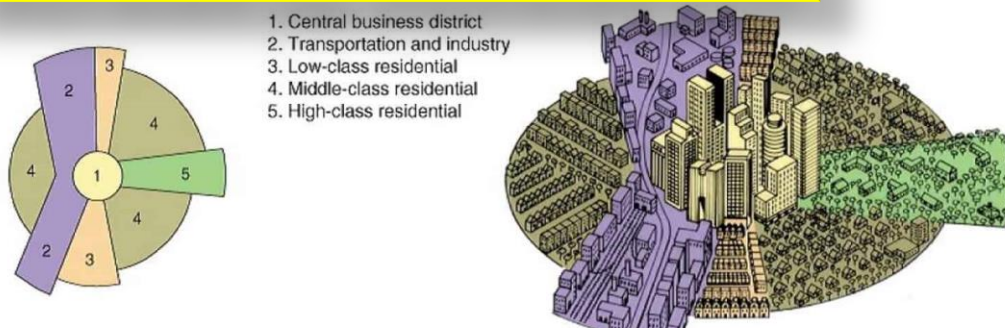
Burgess (1925) koncentrikus városmodellje

1. központi üzleti negyed
2. Átmeneti övezet (elhagyott épületek, gyárak, slum)
3. Munkások otthonai, bérelt lakások
4. Gazdagabb társadalmi rétegek (családi házak)
5. Ingázó zóna (magas jövedelmű csoportok)

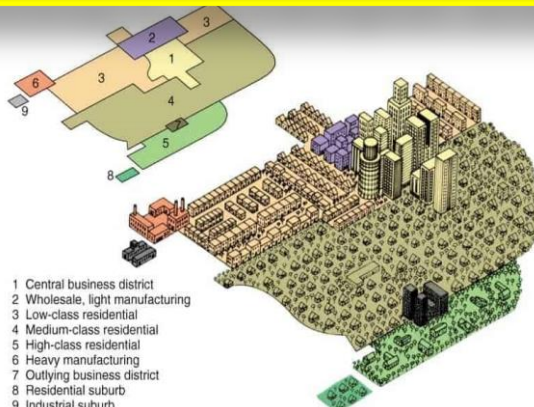
Graphic illustration of Burgess' concentric zone model: Rubenstein, James M. The Cultural Landscape: An Introduction to Human Geography, 9th, © 2008. Pearson Education, Inc. New York, New York

Hoyt-modell vagy szektormodell (1939)

1. központi üzleti negyed
2. Ipar, közlekedés
3. alacsony jövedelmű csoportok lakóövezete
4. középosztály lakóövezete
5. Felső rétegek lakóövezete

Többmagvú városközpont modell (Harris & Ullman 1945)

1. Központi üzleti Negyed
2. Könnyűipar
3. alacsony jövedelmű csoportok lakóövezete
4. középosztály lakóövezete
5. Felső rétegek lakóövezete
6. Nehézipar
7. Külső üzleti negyed
8. Külvárosi lakóövezet
9. Külvárosi iparterület

Illusztrációk forrása: <https://planningtank.com/category/settlement-geography/>

A városok belső szerkezetét, területhasználatának rendjét, az egyes társadalmi csoportok térbeli elhelyezkedését sematikus módon megjelenítő modellek segítenek a földrajzi és a társadalmi tér összefüggéseinek megértésében.

minden város más, és a város növekedését befolyásoló tényezők sokfélék.

NÉHÁNY ALAPFOGALOM

- **Szegregáció:** egy településen belül egy-egy városrészben azonos társadalmi csoporthoz (réteghez) tartozó emberek, családok laknak.
- **Slum** (ejtsd: szlöm): fizikailag és társadalmilag egyaránt leromlott településrész.
- **Slumösödés:** önmagát fokozó folyamat: egy településrész fizikailag leromlik, lakásarak esnek, szegényebb réteg foglalja el, még kevésbé tudják fenntartani, még jobban leromlik, még szegényebbek jönnek, é.í.t.

AZ URBANIZÁCIÓ

A modern - újkori, kapitalizmuskori - településfejlődés fő folyamata.

A modern urbanizáció ciklikus folyamat

Lényege: a városok egyre jelentősebbek a településhálózaton belül. (*Ld. városodás és városiasodás!!!*)

Az urbanizáció szakaszai: (Enyedi György Szakterület: társadalomföldrajz)

1. **Városrobbanás** A városi népesség hirtelen megnövekedése
2. **Relatív dekoncentráció:** agglomeráció képződés, kis- és középvárosok fejlődése, slumosodás
3. **Dezurbanizáció:** városi népesség csökken, falusi térségek népessége gyarapszik
4. **Új koncentráció:** nagyvárosi központok rehabilitációja

Akadémiai Díj (1961), Trefort Ágoston-díj (1994), Széchenyi-díj (1998)
Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje (2004)
Hazám Díj (2007, XXI. Század Társaság)
Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítványi Fődíj (2008)
Lauréat d'Honneur (2008, Nemzetközi Földrajzi Unió)
Hild János-díj (2009, Magyar Urbanisztikai Társaság)

A 100 ezer főnél népesebb városok (2017)

Debrecen	204 482 fő	Győr	123 075 fő
Szeged	165 684 fő	Nyíregyháza	120 853 fő
Miskolc	162 025 fő	Kecskemét	110 801 fő
Pécs	152 199 fő		

Magyarország 25 legnépesebb települése

Település	Jogállás	Megye	Népesség (fő)
w:Budapest	főváros	-	1 744 665
w:Debrecen	megyeszékhely	Hajdú-Bihar	203 914
w:Szeged	megyeszékhely	Csongrád	161 921
w:Miskolc	megyeszékhely	Borsod-Abaúj-Zemplén	161 265
w:Pécs	megyeszékhely	Baranya	146 581
w:Győr	megyeszékhely	Győr-Moson-Sopron	128 902
w:Nyíregyháza	megyeszékhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg	118 164
w:Kecskemét	megyeszékhely	Bács-Kiskun	112 071
w:Székesfehérvár	megyeszékhely	Fejér	99 060
w:Szombathely	megyeszékhely	Vas	77 566
w:Szolnok	megyeszékhely	Jász-Nagykun-Szolnok	73 106
w:Tatabánya	megyeszékhely	Komárom-Esztergom	67 043
w:Kaposvár	megyeszékhely	Somogy	64 872
w:Érd	megyei jogú város	Pest	63 294
w:Sopron	megyei jogú város	Győr-Moson-Sopron	61 249
w:Veszprém	megyeszékhely	Veszprém	60 788
w:Békéscsaba	megyeszékhely	Békés	60 571
w:Zalaegerszeg	megyeszékhely	Zala	59 275
w:Eger	megyeszékhely	Heves	54 527
w:Nagykanizsa	megyei jogú város	Zala	48 664
w:Dunaújváros	megyei jogú város	Fejér	46 320
w:Hódmezővásárhely	megyei jogú város	Csongrád	45 207
w:Dunakeszi	város	Pest	41 183
w:Salgótarján	megyeszékhely	Nógrád	36 497
w:Cegléd	város	Pest	36 129

KSH 2014. évi adatai alapján

A MAGYAR TELEPÜLÉSHÁLÓZAT ALAKULÁSA I.

1. XI.-XII. szd:

3 pólusú, 3 alapvető településtípus:

- királyi várak körül kialakult városok (királyi városok)
- mezővárosok, (zömmel kereskedelmi központok)
- a falvak; földesúri fennhatóság alatt.

FONTOS! A falvak lélekszáma ebben a korban igen kicsi: 30-50 család. Ennek megfelelően a településhálózat az ország jelentős részén eléggé sűrű.

A MAGYAR TELEPÜLÉSHÁLÓZAT ALAKULÁSA II.

2. Nagy változás a **török hódoltság** korában
különösen az ú.n. „hódoltsági területen”.
(Nagyjából a Duna-Tisza köze.)

Lényeg: a kis falvak megszűnnek, az emberek
nagyobb településekre - mezővárosokba -
menekülnek.

Így alakul ki a sajátos magyar városforma, a
tanyás mezőváros. (Ld. Erdei Ferenc!)

A MAGYAR TELEPÜLÉSHÁLÓZAT ALAKULÁSA III.

3. XIX. szd.

A modern - kapitalizmuskori - településhálózat fejlődés
fő tényezői:

- iparfejlődés
- polgárosodás
- népesség-robbanás
- a közlekedés-hálózat (vasút) fejlődése

Centrális - BUDAPEST-KÖZPONTÚ - fejlődés

A MAGYAR TELEPÜLÉSHÁLÓZAT ALAKULÁSA IV.

4. Kiegyezés időszaka (1867)

a fejlődés felgyorsul – Debrecen, Szeged, Kassa
összekötése a centrummal
sugaras közlekedéshálózat

5. Trianon (1920)

a decentrumok kívül kerülnek az országhatár
megszakadt városrobbanás

6. 1945 után

városképző erő: erőltetett szocialista
iparosítás – új városok építése – népvándorlás
városokat preferáló településpolitika

A MAGYAR TELEPÜLÉSHÁLÓZAT ALAKULÁSA V.

7. '50-'60-as évek

ellenpólusok kialakítása: Miskolc, Debrecen,
Szeged, Pécs, Győr – 5 régióközpont

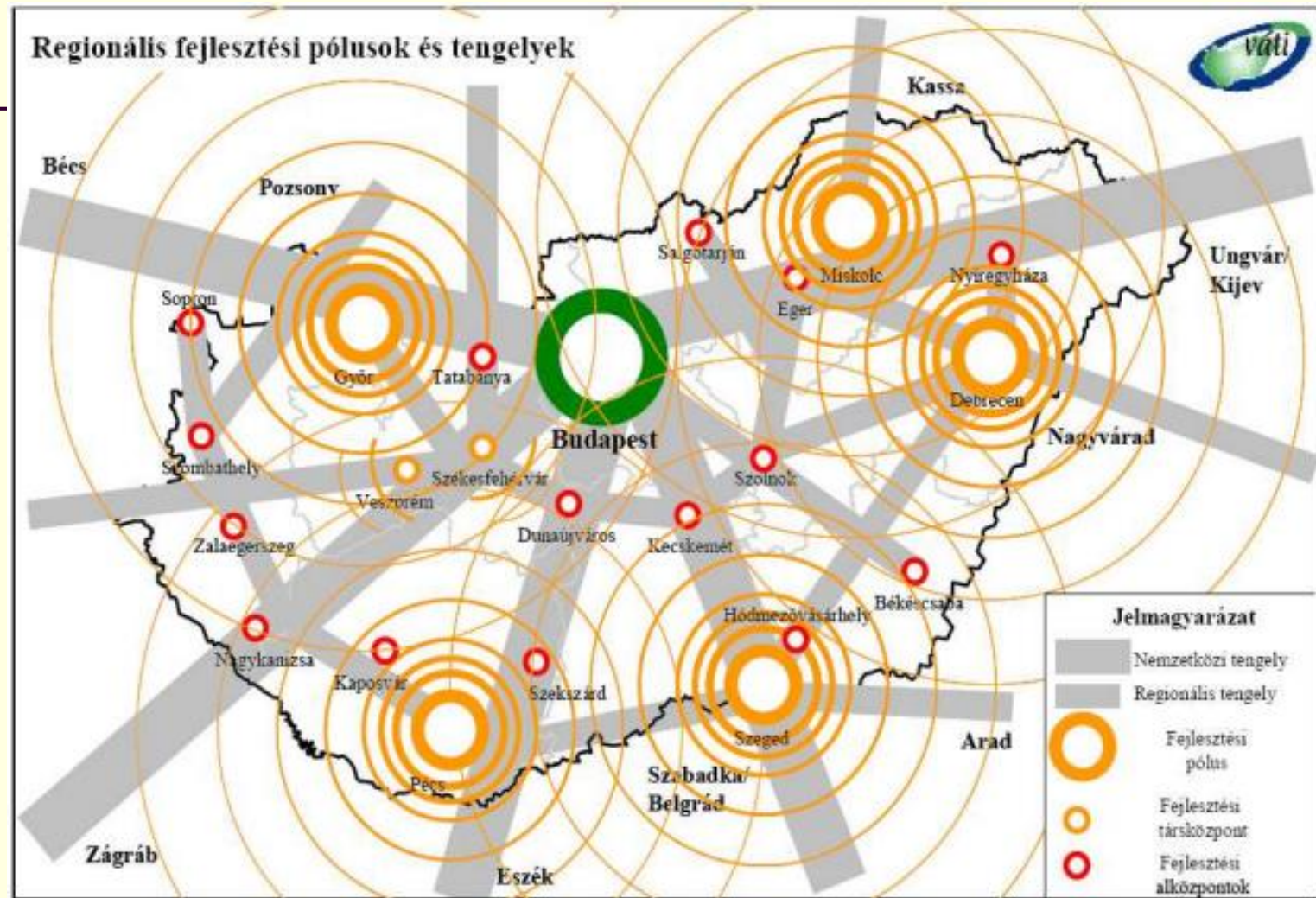
8. 1971 – OTFK

(Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió)

funkció szerinti településosztályozás

cél: minden kisebb régióban legyen egy
városközpont (biztosítja a városi szolgáltatást a
falvaknak)

De: elszegényedő-elöregedő községek

Forrás: OTK 2005

A MAGYAR TELEPÜLÉSHÁLÓZAT ALAKULÁSA VI.

9. 1990 után

a települések önállósága nagymértékben megnőtt – önálló önkormányzati gazdálkodás – több lehetőség

10. 2004. – EU tagság

I. Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) 2004-2006

5 operatív program közül: (GVOP, HEFOP, KIOP, AVOP, ROP)

ROP – Regionális Operatív Program

AVOP- Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program

11. Új Magyarország Fejlesztési Terv ÚMFT (II.NFT) 2007-2013

15 OP, ebből 7 regionális OP, 1 technikai tartalék, 7 szakmai

Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal – Nemzeti Fejlesztés 2020 Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Kon koncepció (OFTK)

Alap: EU2020: területi kohézió erősítése, centrum-periféria viszonyrendszer negatívumainak mérséklése, a policentrikus Európa megvalósítása. (városok!)

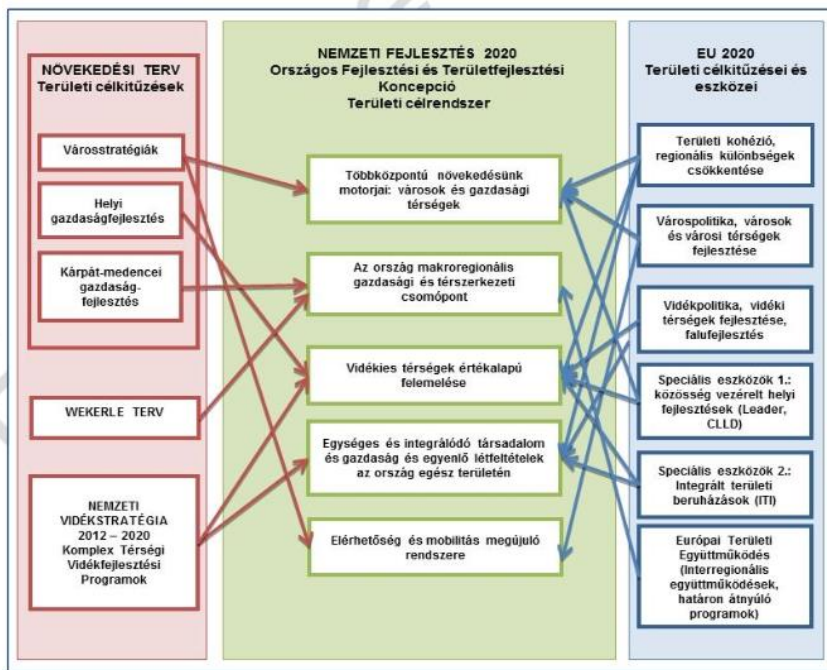
4. Térségi potenciálokra alapozott, fenntartható térszerkezet

Célunk egy területileg összehangolt, harmonikusan és fenntartható módon működő, a meglévő térszerkezet rendszerét építő módon hasznosító és a környező makroregionális és globális kapcsolatokban aktívan részt vevő gazdasági, társadalmi térszerkezet megvalósítása, amelyben az ország, a Kárpát-medence és Európa szempontjából egyaránt jól együttműködő, értékeket teremtő és védő partnerként vehet részt az ország minden térsége és települése. Egyaránt fontos az európai integráció, a közép-európai kohézió és a belső területi kiegyenlítődé.

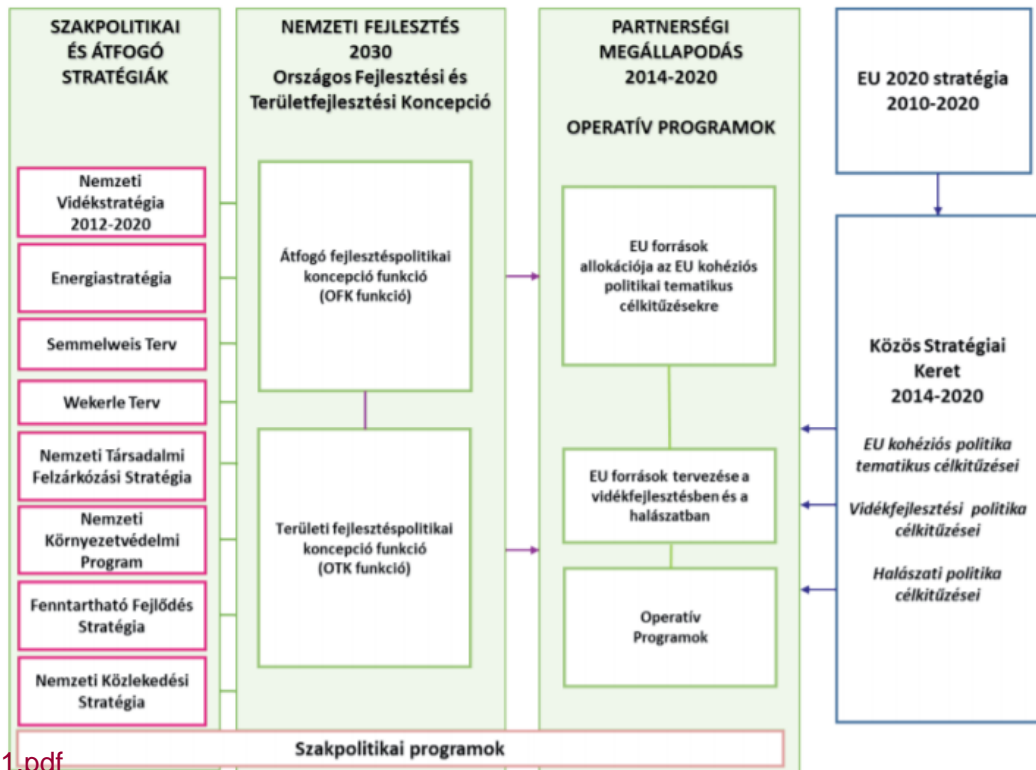
A többközpontú és hatékony térszerkezet megvalósítása érdekében szükséges az ország Budapest központúságának oldása, a gazdasági növekedés és beruházások területi terítése, a térségi versenyképességet és növekedést segítő térszerkezet, térségi kapcsolatok kialakítása, erősítése.

A térségi integráció, térségi kapcsolatok elmélyítéséhez a települési és térségi kapcsolatok, területi együttműködés és integráció erősítésére, város-vidék kapcsolatok megújítására, térségi autonómia, önellátó és önfenntartó képesség erősítésére van szükség.

A területi kohézió, térségi esélyegyenlőség erősítéséhez kiegyensúlyozott térszerkezet, területi kiegyenlítés, a perifériák, elmaradott térségek felzárkóztatása, a térségi sajátosságoknak megfelelő térségi fejlődési pályák kialakítása szükséges.

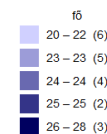
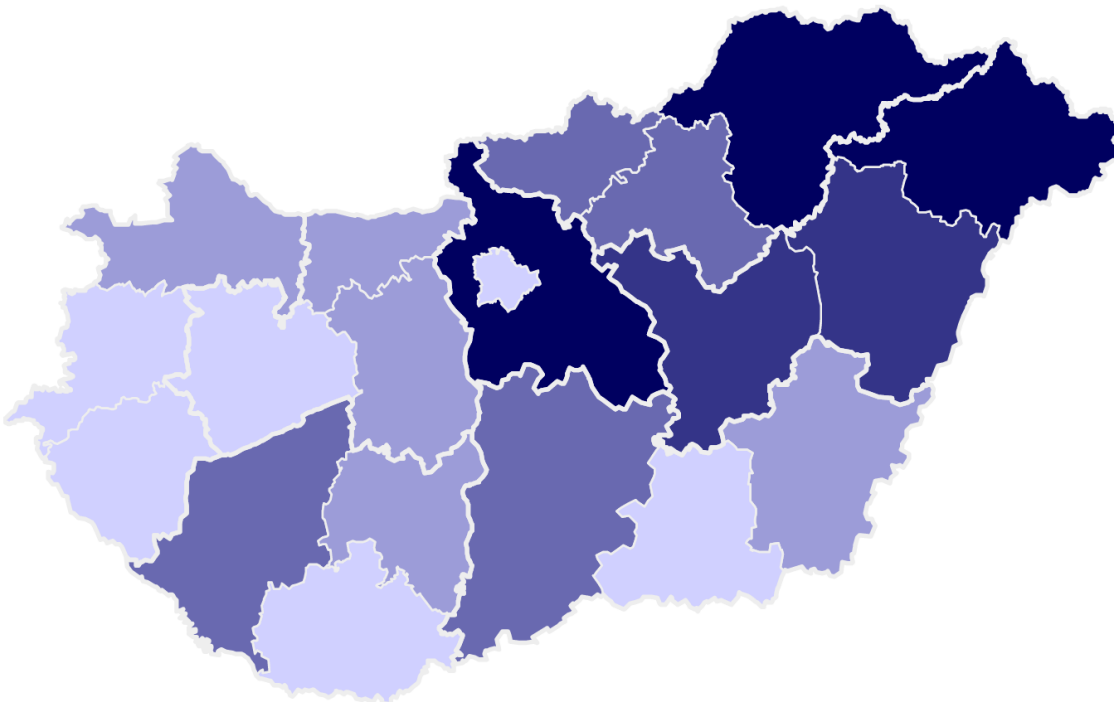
Az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió területi jellegű specifikus céljainak kapcsolódása az uniós és a hazai célkitűzésekhez

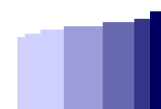
1. ábra: Az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió kapcsolódása az uniós programozáshoz

Forrás: NEMZETI FEJLESZTÉS 2030
Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió

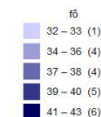
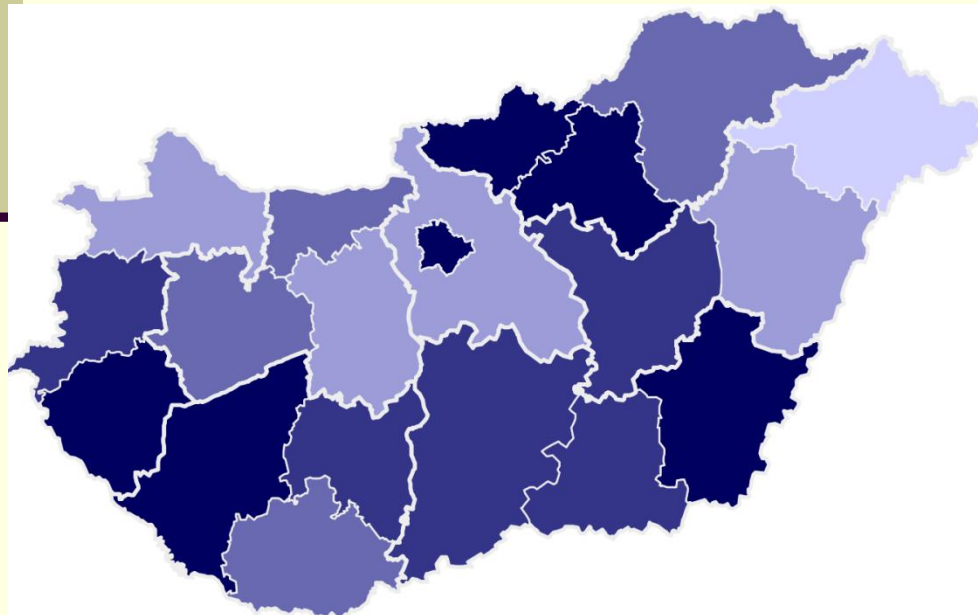
<https://regionalispolitika.kormany.hu/download/a/c9/e0000/MK14001.pdf>

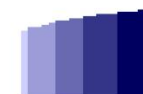
- Régiók
- Megyék
- Járások
- Települések

100 aktív
korúra jutó
gyermek,
2011

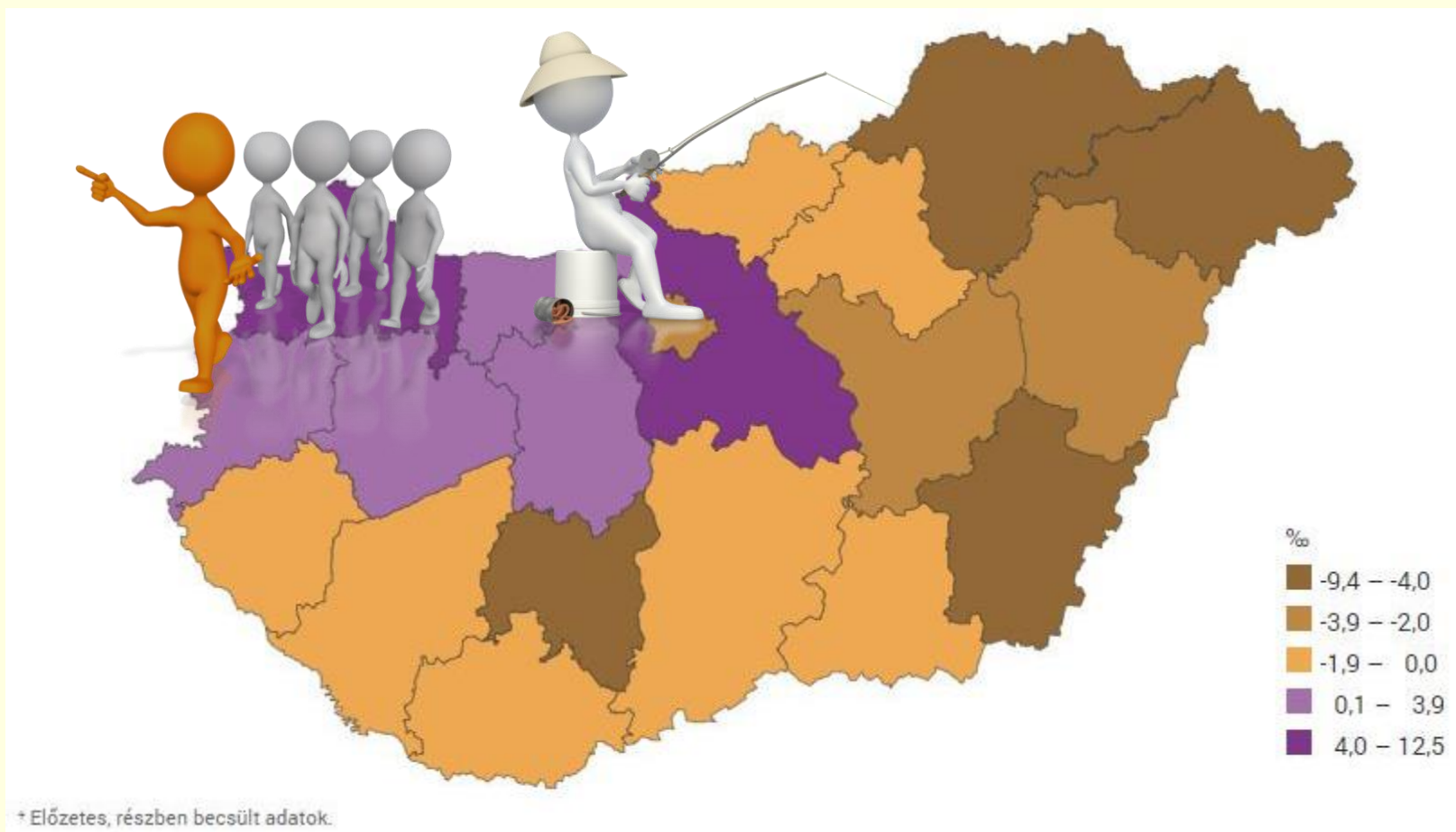

- Régiók
- Megyék
- Járások
- Települések

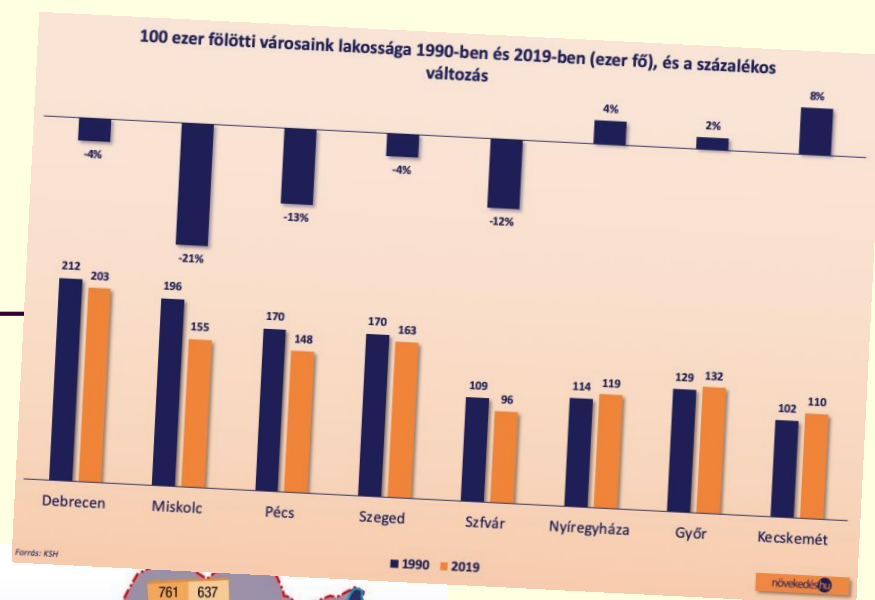

100 aktív
korúra jutó
idős, 2011

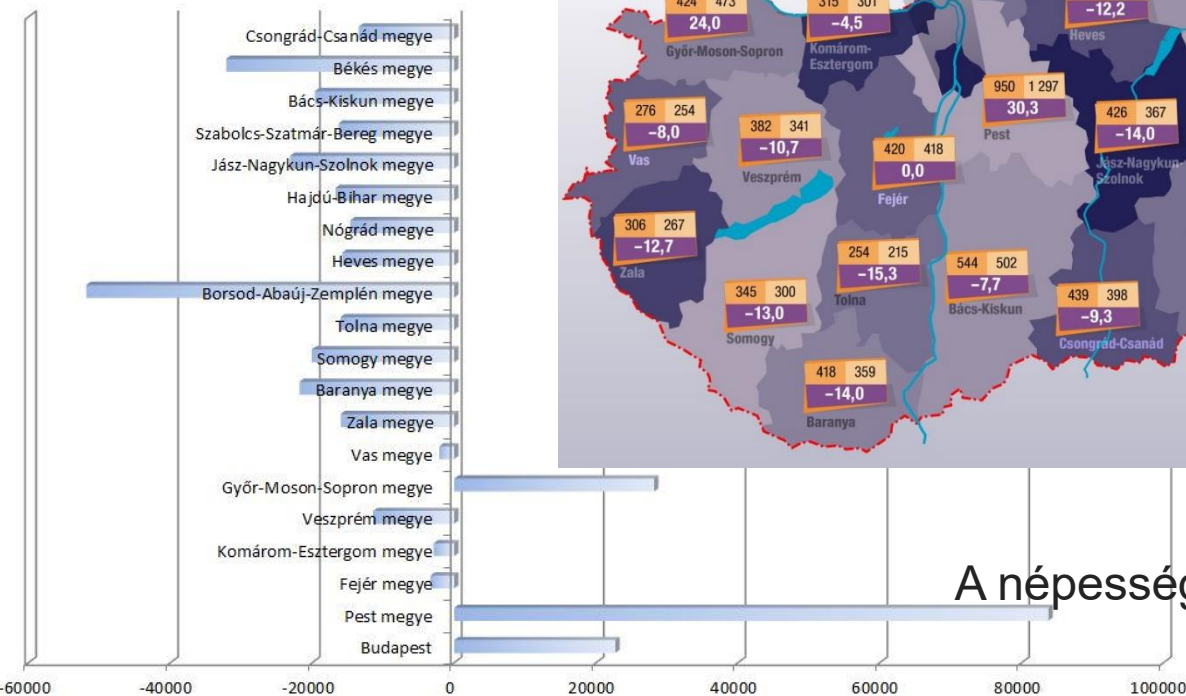
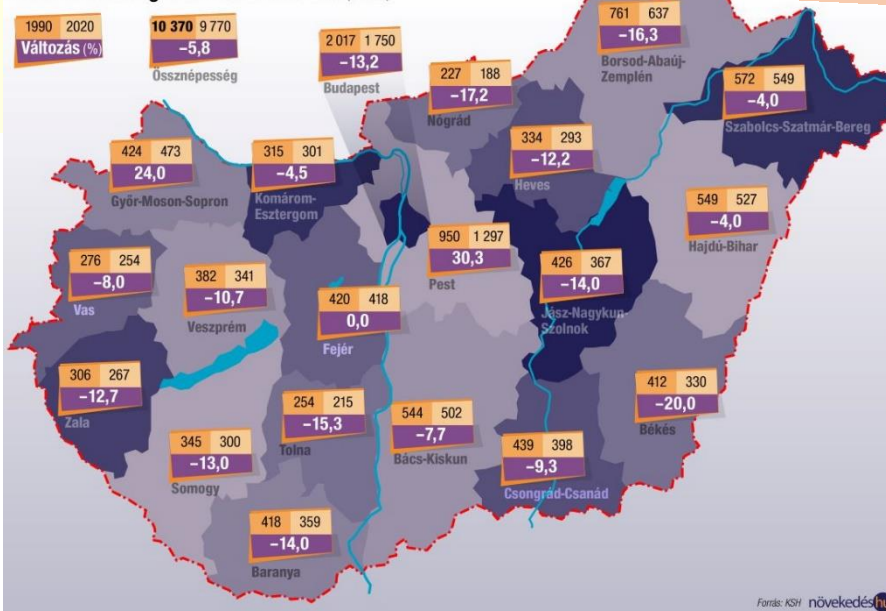
Ezer lakosra jutó belföldi vándorlási különbségét megyénként, 2019*

demográfiai átrendeződés Magyarországon

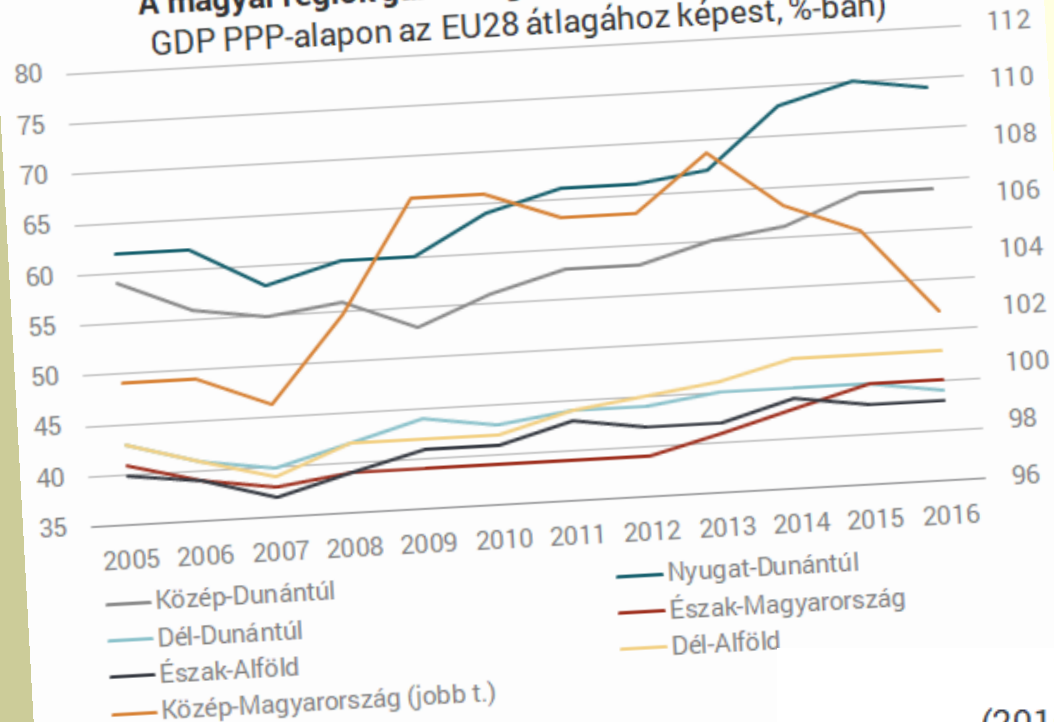
A hazai lakosság számának változása (ezer fő)

A népesség változása megyék szerint 2011 és 2019 között

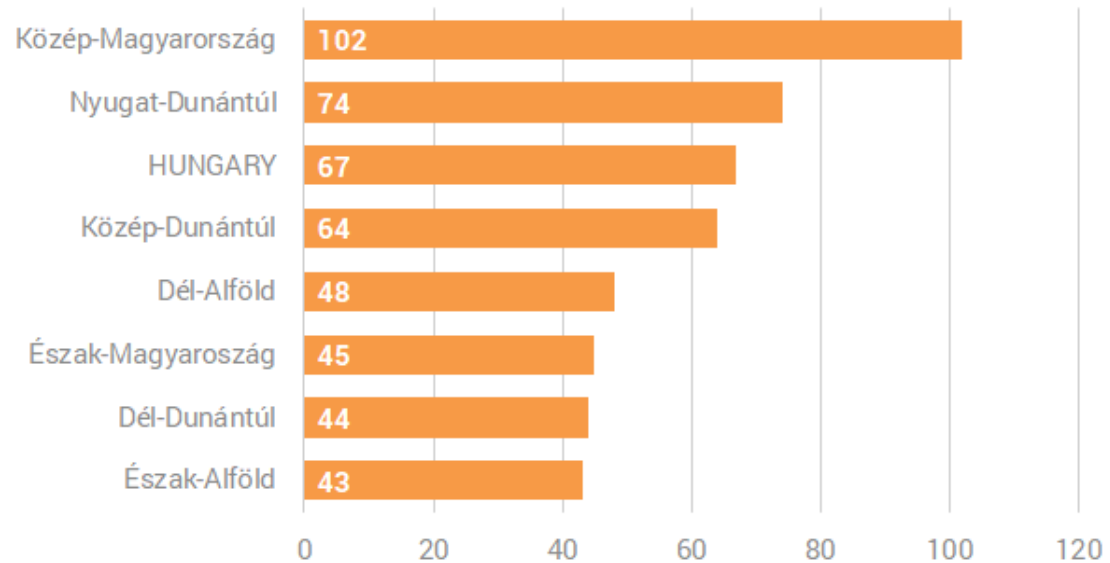
Forrás: KSH adatok

A magyar régiók gazdasági fejlettsége (egy főre jutó GDP PPP-alapon az EU28 átlagához képest, %-ban)

Forrás: Eurostat, Portfolio

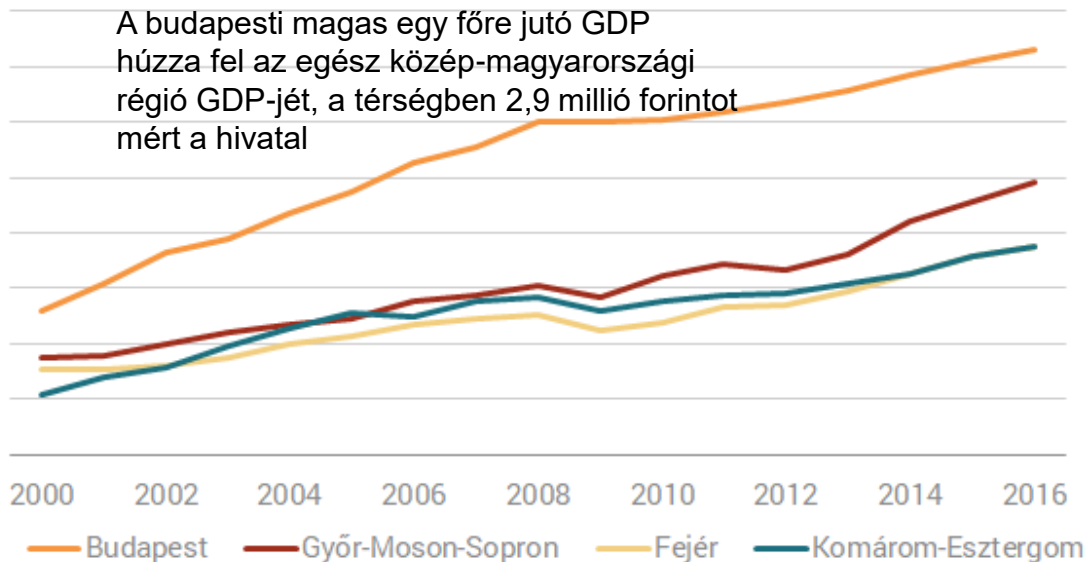
Egy főre jutó GDP (2016-ban, vásárlóerő-paritáson, EU28=100)

Forrás: Eurostat, Portfolio

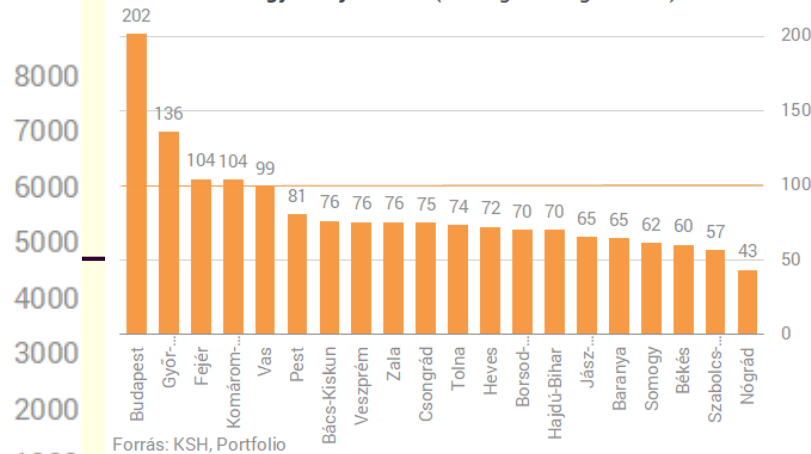
Egy főre jutó GDP a legfejlettebb megyékben (ezer forint)

A budapesti magas egy főre jutó GDP húzza fel az egész közép-magyarországi régió GDP-jét, a térségben 2,9 millió forintot mért a hivatal

Forrás: KSH, Portfolio

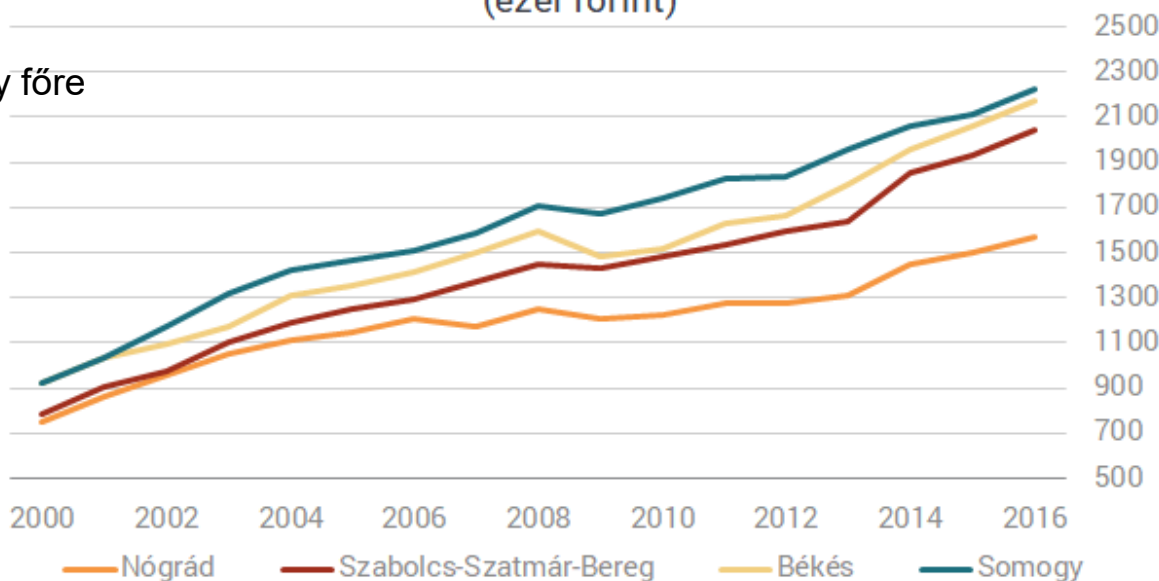
Egy főre jutó GDP (országos átlag = 100%)

Forrás: KSH, Portfolio

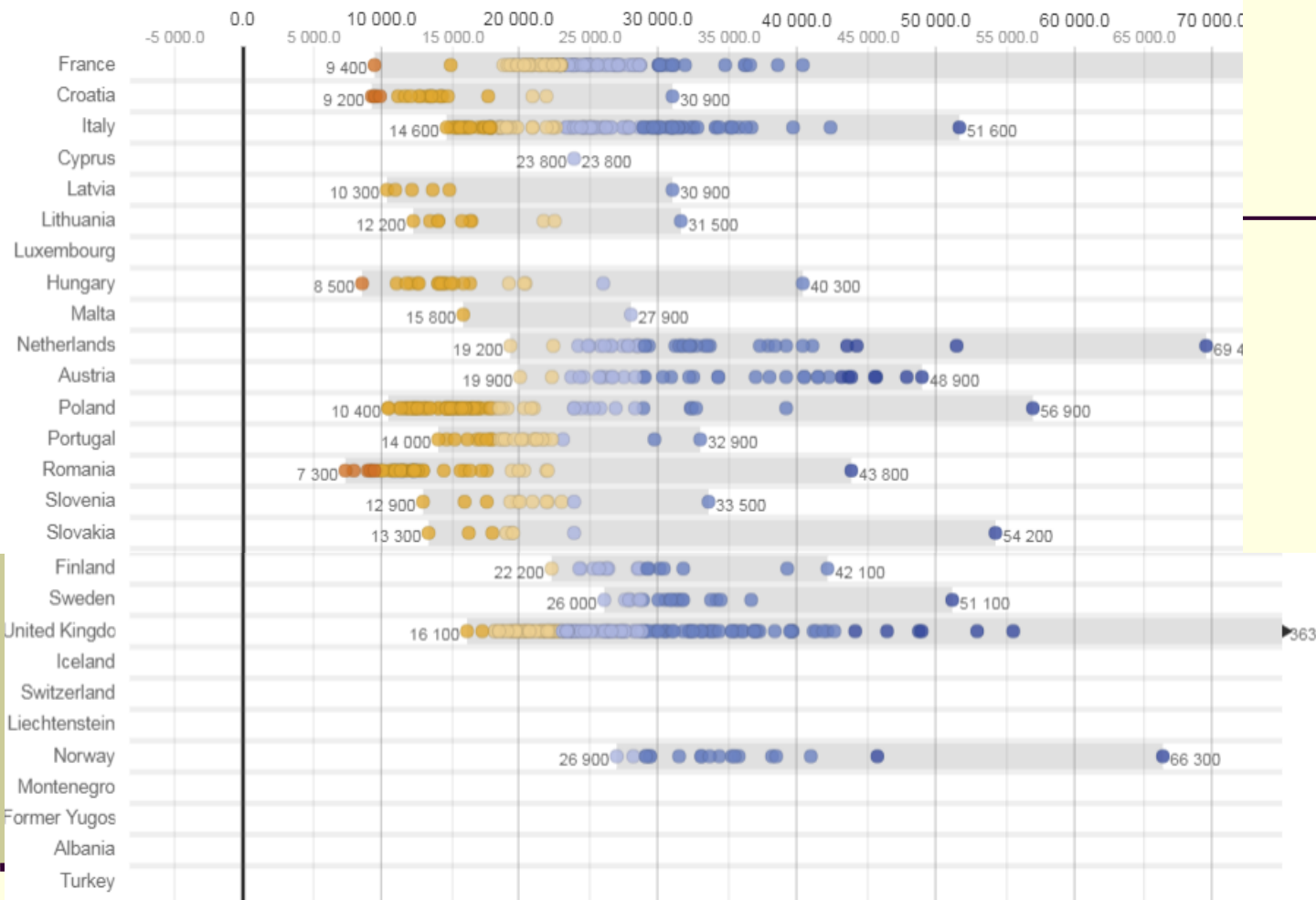
Egy főre jutó GDP a legfejletlenebb megyékben (ezer forint)

Budapesten 4,65-ször akkora az egy főre jutó GDP, mint a legfejletlenebb megyében, Nógrádban.

Forrás: KSH, Portfolio

Egy főre eső GDP adott országban (Eurostat)

Területfejlesztési szakágak

- Területhasznosítás, területgazdálkodás
Városgazdálkodás, lakásgazdálkodás
- Településmarketing
Marketingstratégia (helyzetelemzés, fejlesztés irányai, célok meghat., stratégiai és intézkedési terv, ellenőrzés)
- Területfejlesztés
Foglalkoztatás, infrastruktúra, lakáshelyzet összhangba hozása területileg
- Településrendezés, tervezés
Természeti, épített és szociális elemek szabályozása, alakítása

TELEPÜLÉSTÍPUSOK AZ 1990-ES ÉVEKBEN

Bánlaky Pál (2010): Mellékvágányon - Két kisváros társadalomtörténete (Baja és Esztergom) elméleti bevezetője alapján

Településtípusok 1990-93 körül - folytatás

Városok:

1. Tradicionális városok

1.1. Tradíció és dinamika (Székesfehérvár, Sopron)

1.2. „Múlton merengő”. Hagyományörzés, stagnálás (Esztergom, Pápa)

1.3. „Megkopott fény”. Hanyatló városok (Pásztó)

2. Újabb alakulású városok

2.1. „Csinált városok” (Dunaújváros, Tiszaújv.)

2.2. Felfuttatott városok (Tatabánya, Salgótarján)

2.3. Az „új polgárosodás” dinamikája (Győr, Szombathely)

Településtípusok 1990-93 körül - folytatás

3. Mezővárosok; majdnem -stagnáló, helykereső állapotban
(Nagykőrös, Makó)
4. Alig-városok: az újonnan várossá kinevezett települések közül azok, amelyeken a város-funkciók csak korlátozott mértékben vannak meg. (Visegrád, Nagymaros)

Falvak:

1. Hagyományos falvak
 - 1.1. „Zárvány-faluk”
 - 1.2. Mezőgazdasági falvak

Településtípusok 1990-93 körül - folytatás

2. „A polgárosodás útján”

2.1. Vállalkozó típusú, kereskedelemmel párosult mezőgazdasági falvak.

2.2. Urbánus (urbanizálódó) falvak.

2.3. Lakófalvak; „szuburb” települések

3. Különleges falvak (üdülőfalvak, idegenforgalomra átállt falvak, stb.)

4. Haldokló falvak (depressziós térségek aprófalvai)

(5. Cigányfalvak???)

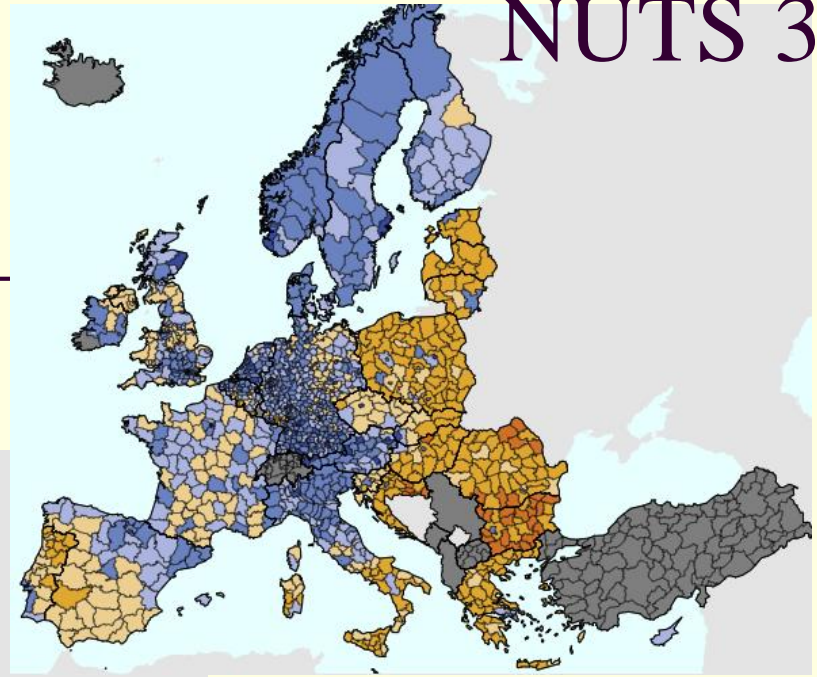

AZ EU REGIONÁLIS FELÉPÍTÉSE

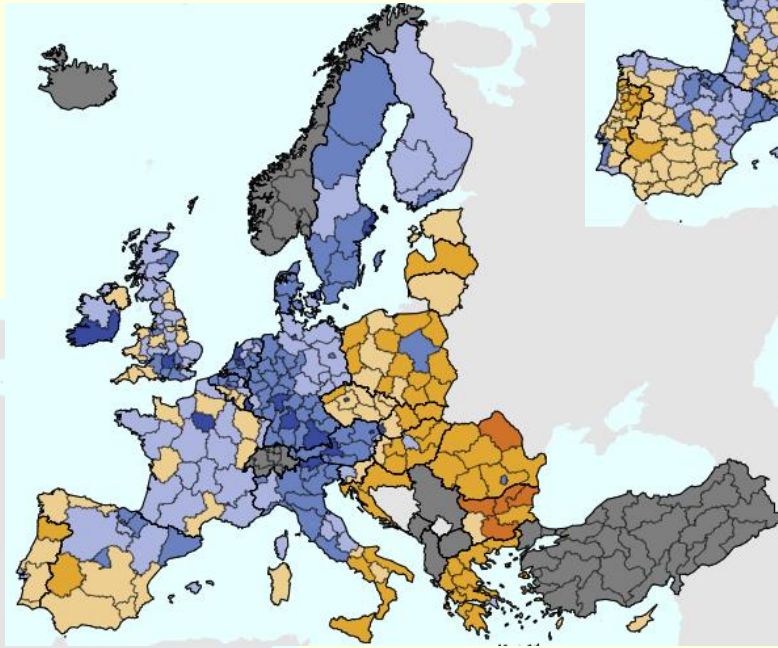
Az Európai Unió szervezetének alapja a Régiók Európája elv, ennek értelmében támogatási rendszerében az európai források odaítélésénél a regionális szervezetek előnyt élveznek. Az EU tagállamok regionális felépítése a NUTS rendszeren alapul, amely a statisztikai területi egységek elnevezéséből képezett betűszó. Nomenclature des Unites Territoriales Statistique. (nut = dió). A rendszer öt különböző szintet állapít meg:

- NUTS 1. Országos szint
- NUTS 2. Tervezési- statisztikai nagyrégió: több megye területére kiterjedő, a megyehatárokkal határolt egybefüggő tervezési, ill. statisztikai területi egység.
- NUTS 3. Megye
- NUTS 4. Kistérség
- NUTS 5. Település, Városkörnyék

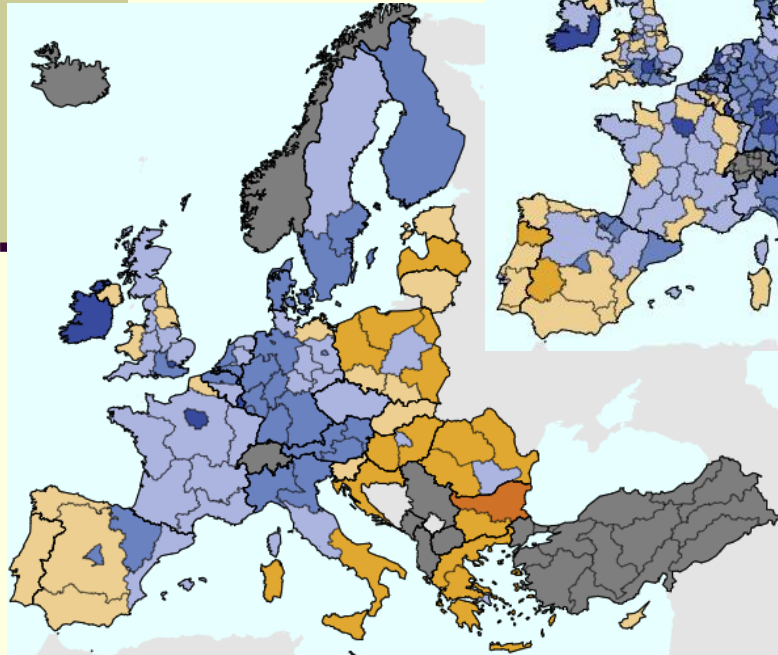
NUTS 3.

NUTS 2.

NUTS 1.

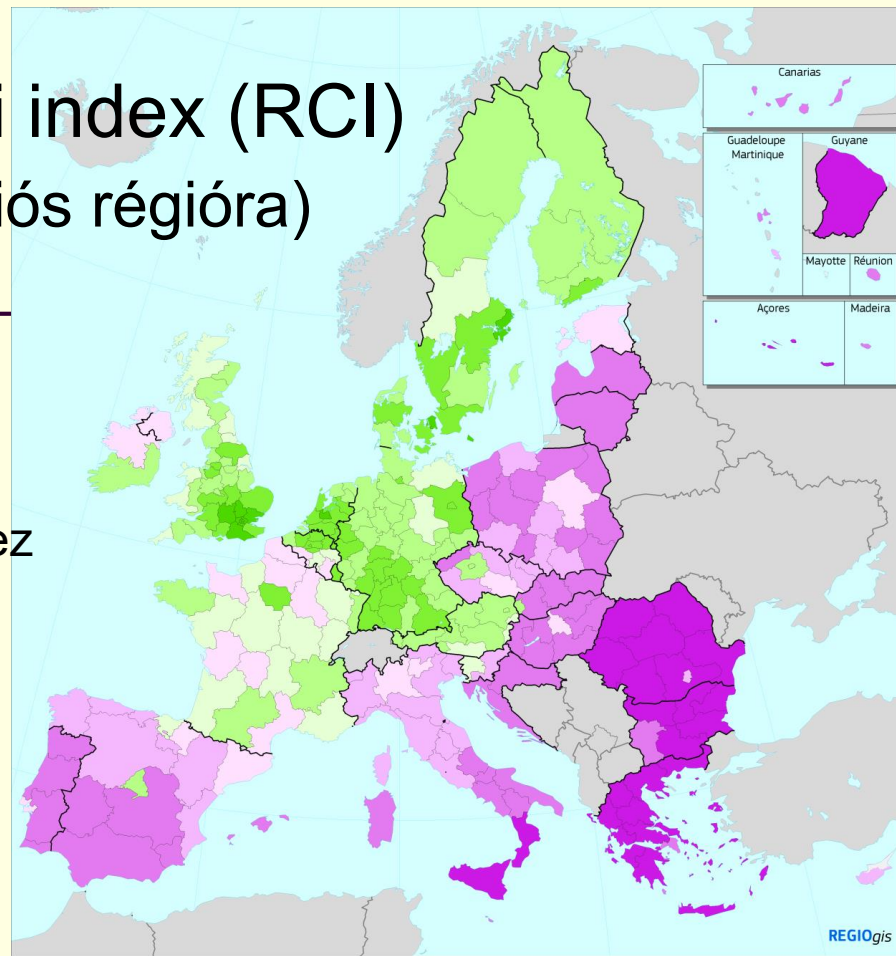

regionális versenyképességi index (RCI) 2016 (Európai Bizottság 263 uniós régióra)

regionális versenyképesség: egy régió mennyire képes vonzó környezetet biztosítani a vállalkozások és a lakosok számára a letelepedéshez, a működéshez vagy a munkához.

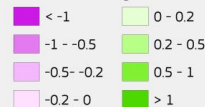
A regionális versenyképesség értékelése szerint a **263 uniós régió közül** 2016-ban:

Közép-Magyarország a 152.,
Közép-Dunántúl a 205.,
Nyugat-Dunántúl a 207.,
Dél-Alföld a 224.,
Dél-Dunántúl a 227.,
Észak-Magyarország a 231.,
Észak-Alföld pedig a 232. helyre került.

Regional Competitiveness Index - RCI 2016

Index: values range from low (negative) to high (positive)

EU-28 = 0
Source: DG REGIO

- Az RCI-t 11 mutató alkotja, amelyeket három csoportba oszthatunk:
- az **alapmutatók**: 1. intézmények, 2. makrogazdasági stabilitás, 3. infrastruktúra, 4. egészségügy, 5. alapszintű oktatás.
 - a **hatékonysági mutatók**: 6. felsőoktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás, 7. a munkaerőpiac hatékonysága, 8. a piacmérete,
 - **innovációs mutatók**: 9. technológiai felkészültség, 10. a vállalkozások fejlettségi szintje, 11. innováció

Aggasztó különbségek 2017 (NUTS 3)

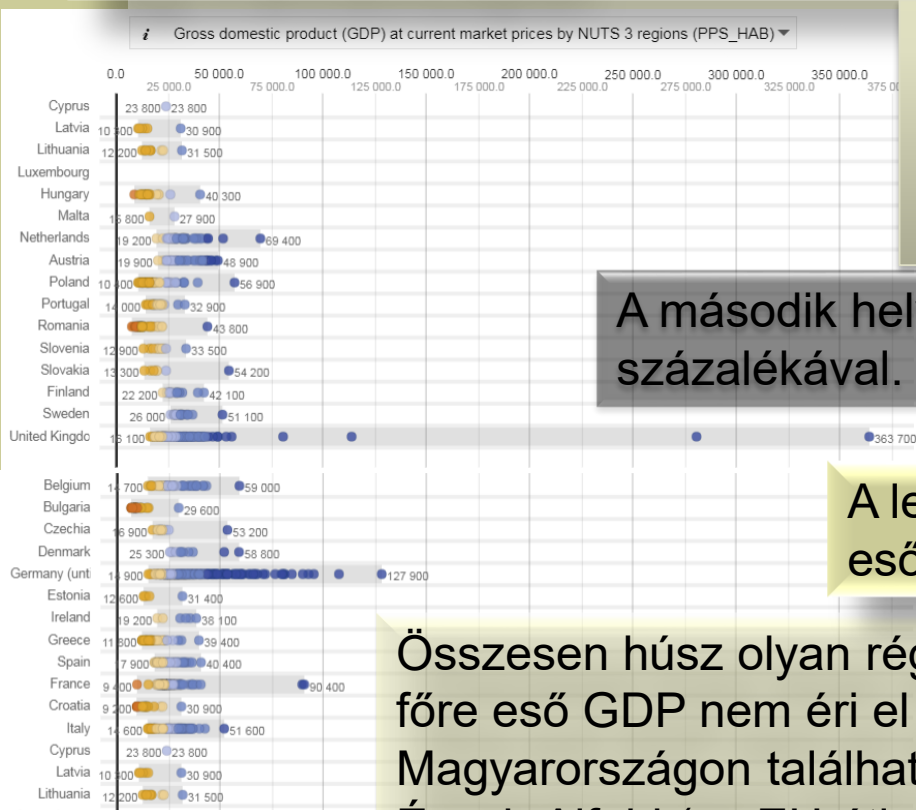
Az unió leggyengébb gazdasági teljesítményű, az EU-átlag 35 százaléka alatti régiói közül kettő Bulgáriában van, egy Franciaországban.

A legerősebb régió az Egyesült Királyság fővárosa, London egyik belső része, ahol az egy főre eső GDP 626 százaléka az uniós átlagnak.

A második helyezett Luxemburg az EU-átlag 253 százalékával.

A legerősebb magyar régió, Budapest egy főre eső GDP-je az uniós átlag 139 százaléka

Összesen húsz olyan régió van az Európai Unióban, ahol az egy főre eső GDP nem éri el az uniós átlag felét, ezek közül négy Magyarországon található:
Észak-Alföld (az EU-átlag 43 százaléka);
Dél-Dunántúl (45 százalék);
Észak-Magyarország (46 százalék);
Dél-Alföld (48 százalék).

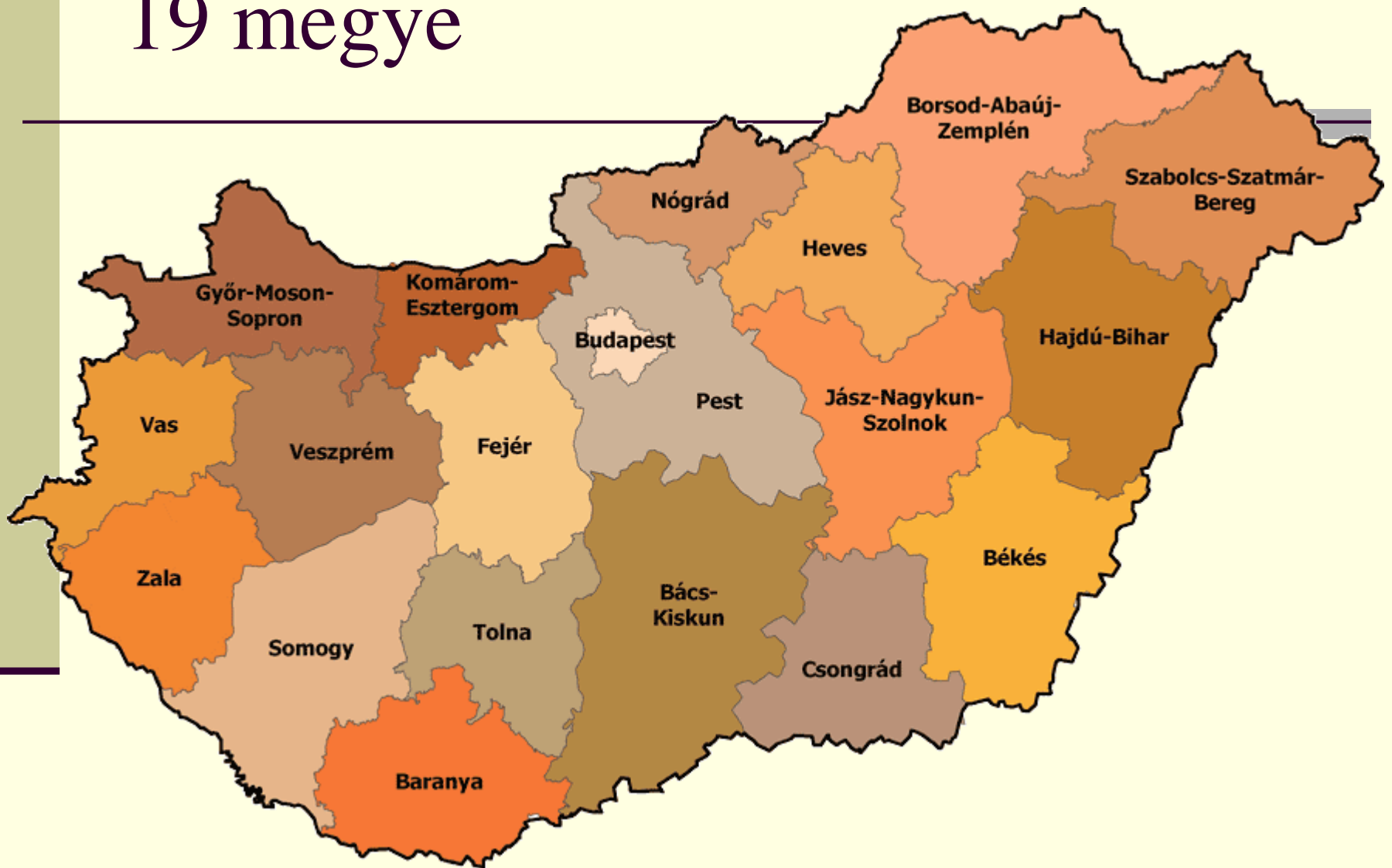

MAGYARORSZÁG TELEPÜLÉSSZERKEZETE

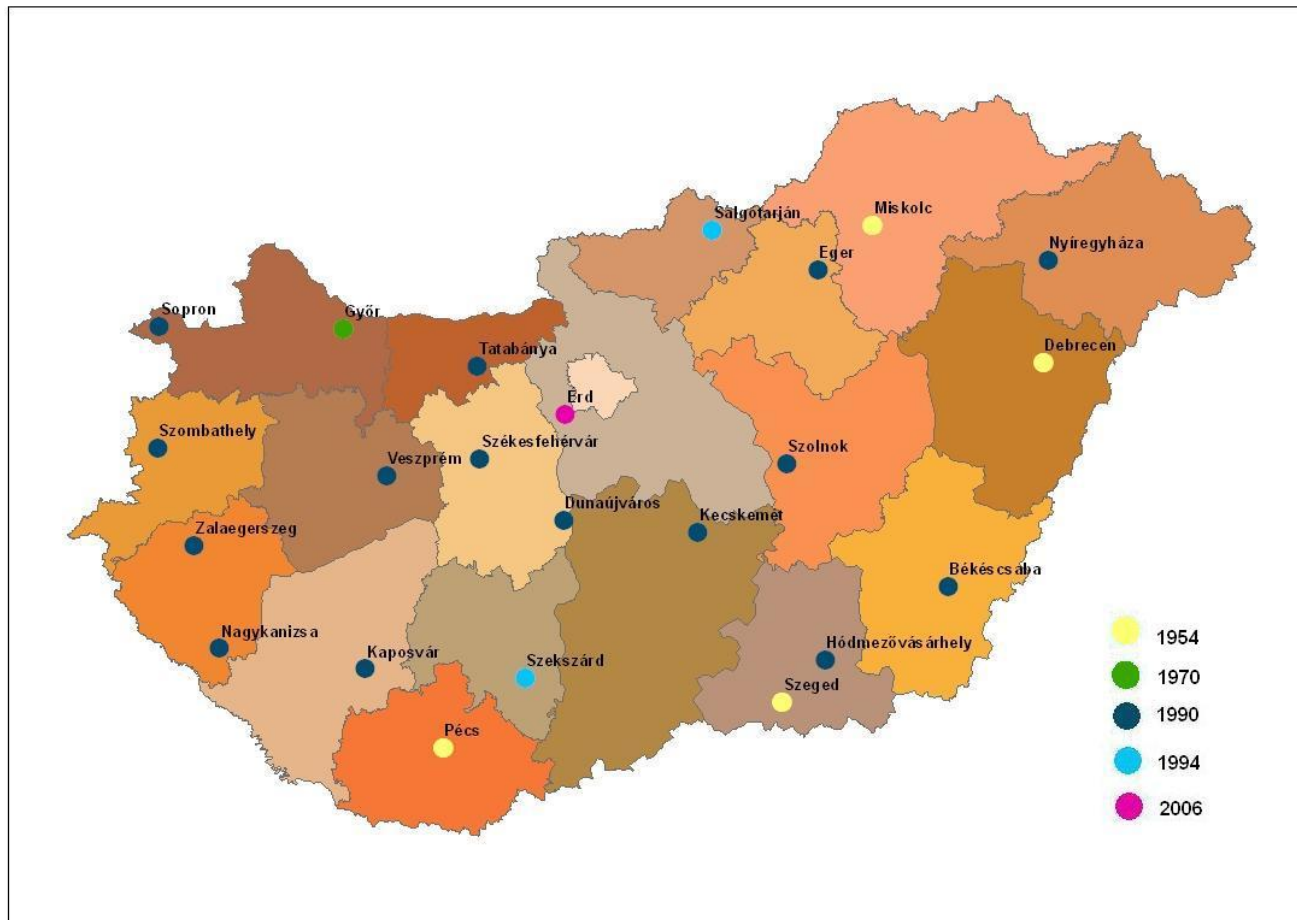
7 régió

19 megye

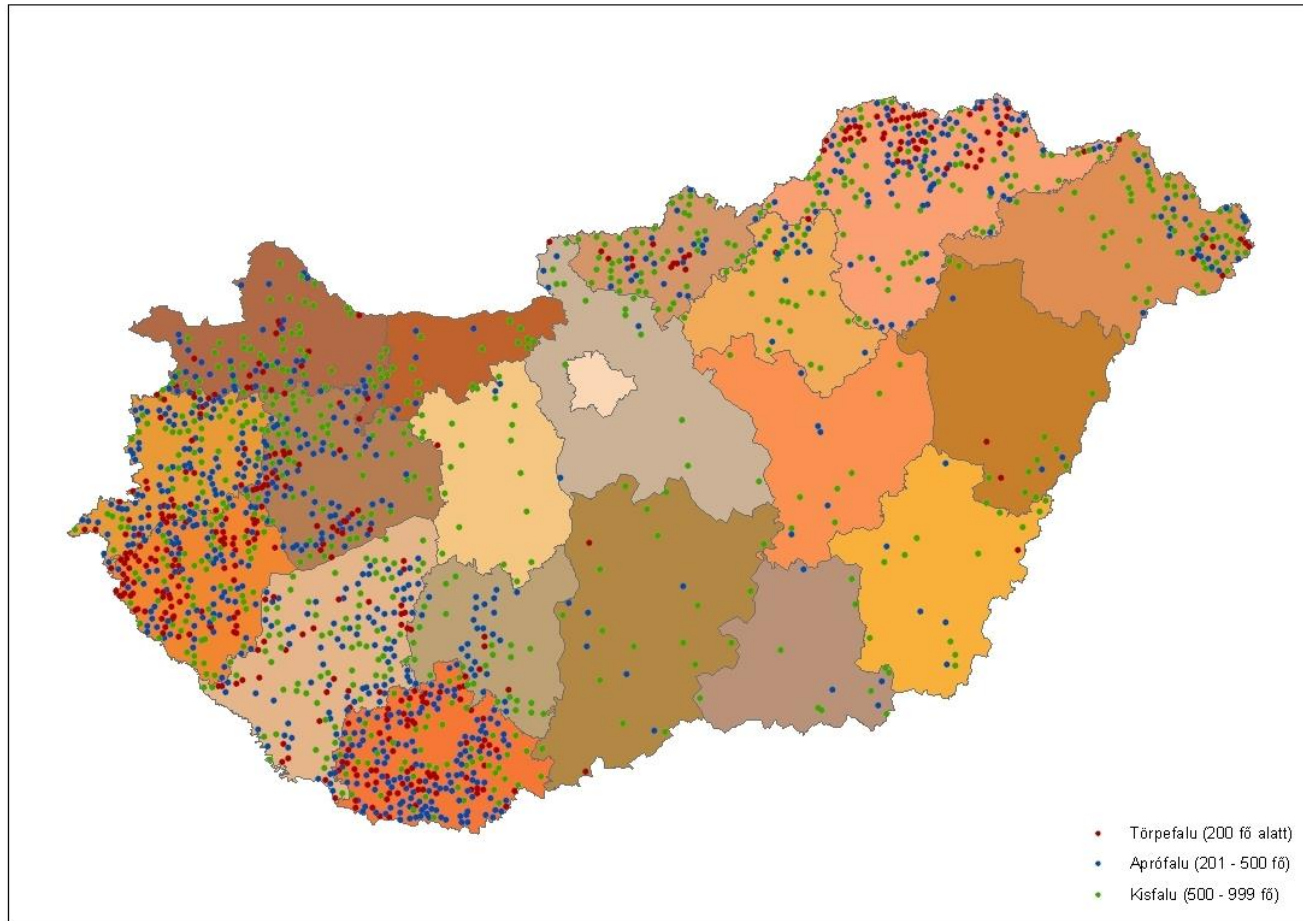

23 megyei jogú város

Magyarország megyei jogú városai, a megyei jogú várossá nyilvánítás időpontja szerint
A térképet készítette: Horváth Balázs, VÁTI Nonprofit Kft

Kisfalvak, törpefalvak és aprófalvak Magyarországon (2011)

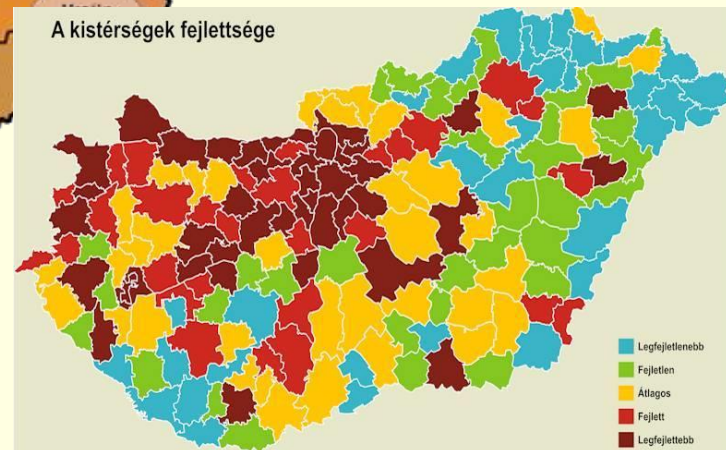
*A térképet készítette: Horváth Balázs, VÁTI
Nonprofit Kft*

175 kistérség 2014-ig

A kistérség földrajzilag összefüggő, elsősorban területfejlesztési és statisztikai célokat szolgáló területi egység volt Magyarországon 1994 és 2014 között.

A kistérségek fejlettsége

A járási székhelyek és járások 2013-tól

Baranya megye (10): Bóly, Komló, Mohács, Pécs, Pécsvárad, Sásd, Sellye, Siklós, Szentlőrinc, Szigetvár

Bács-Kiskun megye (11): Baja, Bácsalmás, Jánoshalma, Kalocsa, Kecskemét, Kiskőrös, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kiskunmajsa, Kunszentmiklós, Tiszakécske

Békés megye (9): Békés, Békéscsaba, Gyomaendrőd, Gyula, Mezőkovácsháza, Orosháza, Sarkad, Szarvas, Szeghalom

Borsod-Abaúj-Zemplén (16): Cigánd, Edelény, Encs, Gönc, Kazincbarcika, Mezőcsát, Mezőkövesd, Miskolc, Ózd, Putnok, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szerencs, Szikszó, Tiszaújváros, Tokaj

Csongrád megye (7): Csongrád, Hódmezővásárhely, Kistelek, Makó, Mórahalom, Szeged, Szentes

Fejér megye (8): Bicske, Dunaújváros, Enying, Gárdony, Martonvásár, Mór, Sárbogárd, Székesfehérvár

Győr-Moson-Sopron (7): Csorna, Győr, Kapuvár, Mosonmagyaróvár, Pannonhalma, Sopron, Tét

Hajdú-Bihar megye (10): Balmazújváros, Berettyóújfalu, Debrecen, Derecske, Hajdúböszörmény, Hajdúhadház, Hajdúnánás, Hajdúszoboszló, Nyíradony, Püspökladány

Heves megye (7): Bélapátfalva, Eger, Füzesabony, Gyöngyös, Hatvan, Heves, Pétervására

Jász-Nagykun-Szolnok megye (9): Jászapáti, Jászberény, Karcag, Kunhegyes, Kunszentmárton, Mezőtúr, Szolnok, Tiszafüred, Törökszentmiklós

Komárom-Esztergom megye (6): Esztergom, Kisbér, Komárom, Oroszlány, Tata, Tatabánya

Nógrád megye (6): Balassagyarmat, Bátortereny, Pásztó, Rétság, Salgótarján, Szécsény

Pest megye (18): Aszód, Budakeszi, Cegléd, Dabas, Dunakeszi, Érd, Gödöllő, Gyál, Monor, Nagykáta, Nagykőrös, Pilisvörösvár, Ráckeve, Szentendre, Szigetszentmiklós, Szob, Vác, Vecsés

Somogy megye (8): Barcs, Csurgó, Fonyód, Kaposvár, Marcali, Nagyatád, Siófok, Tab

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (13): Baktalórántháza, Csenger, Fehérgyarmat, Ibrány, Kemece, Kisvárda, Mátészalka, Nagykálló, Nyírbátor, Nyíregyháza, Tiszavasvári, Vásárosnamény, Záhony

Tolna megye (6): Bonyhád, Dombóvár, Paks, Szekszárd, Tamási, Tolna

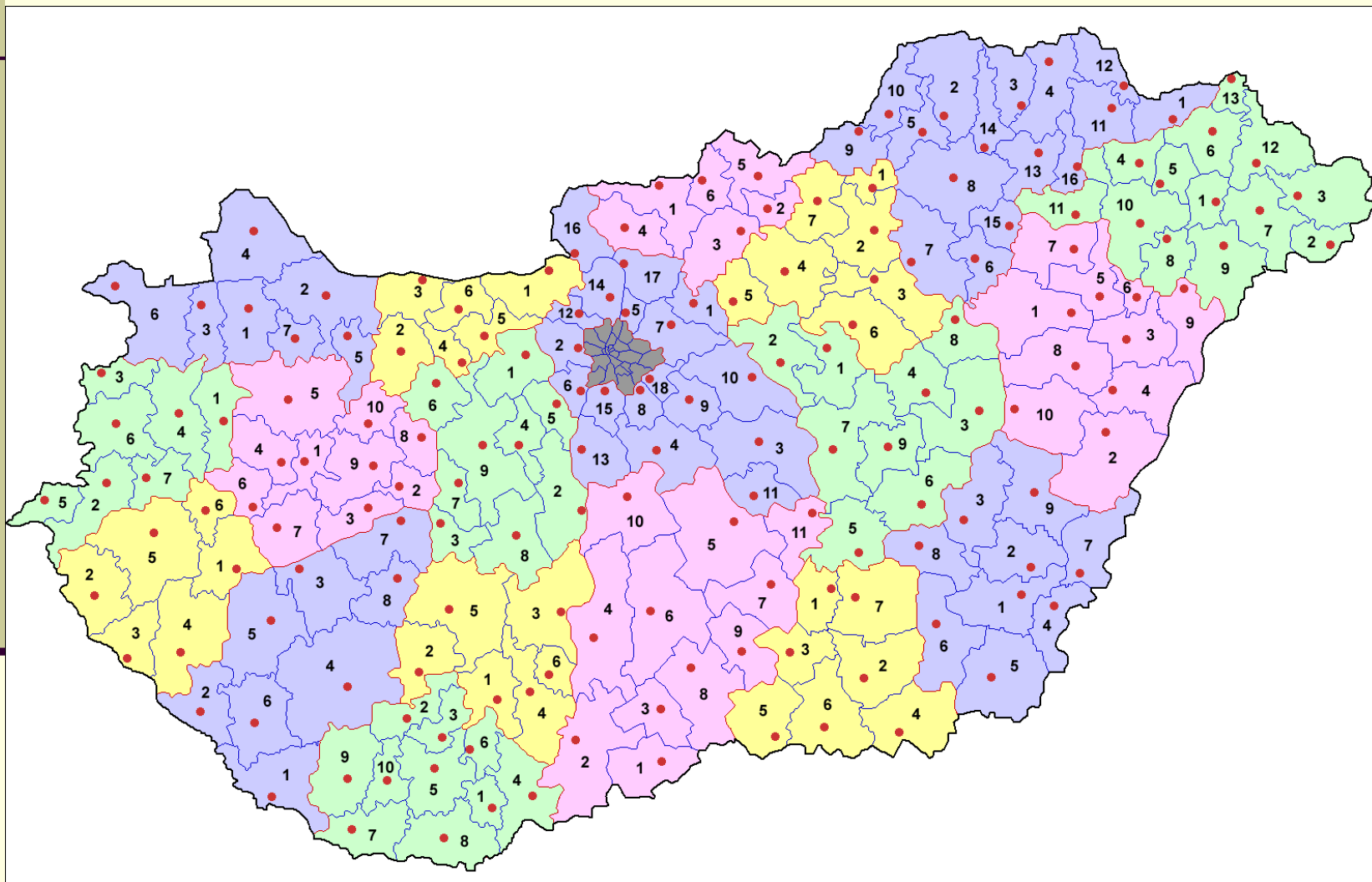
Vas megye (7): Celldömök, Körmend, Kőszeg, Sárvár, Szentgotthárd, Szombathely, Vasvár

Veszprém megye (10): Ajka, Balatonalmádi, Balatonfüred, Devecser, Pápa, Sümeg, Tapolca, Várpalota, Veszprém, Zirc

Zala megye (6): Keszthely, Lenti, Letenye, Nagykanizsa, Zalaegerszeg, Zalaszentgrót,

Budapest járásai (23)

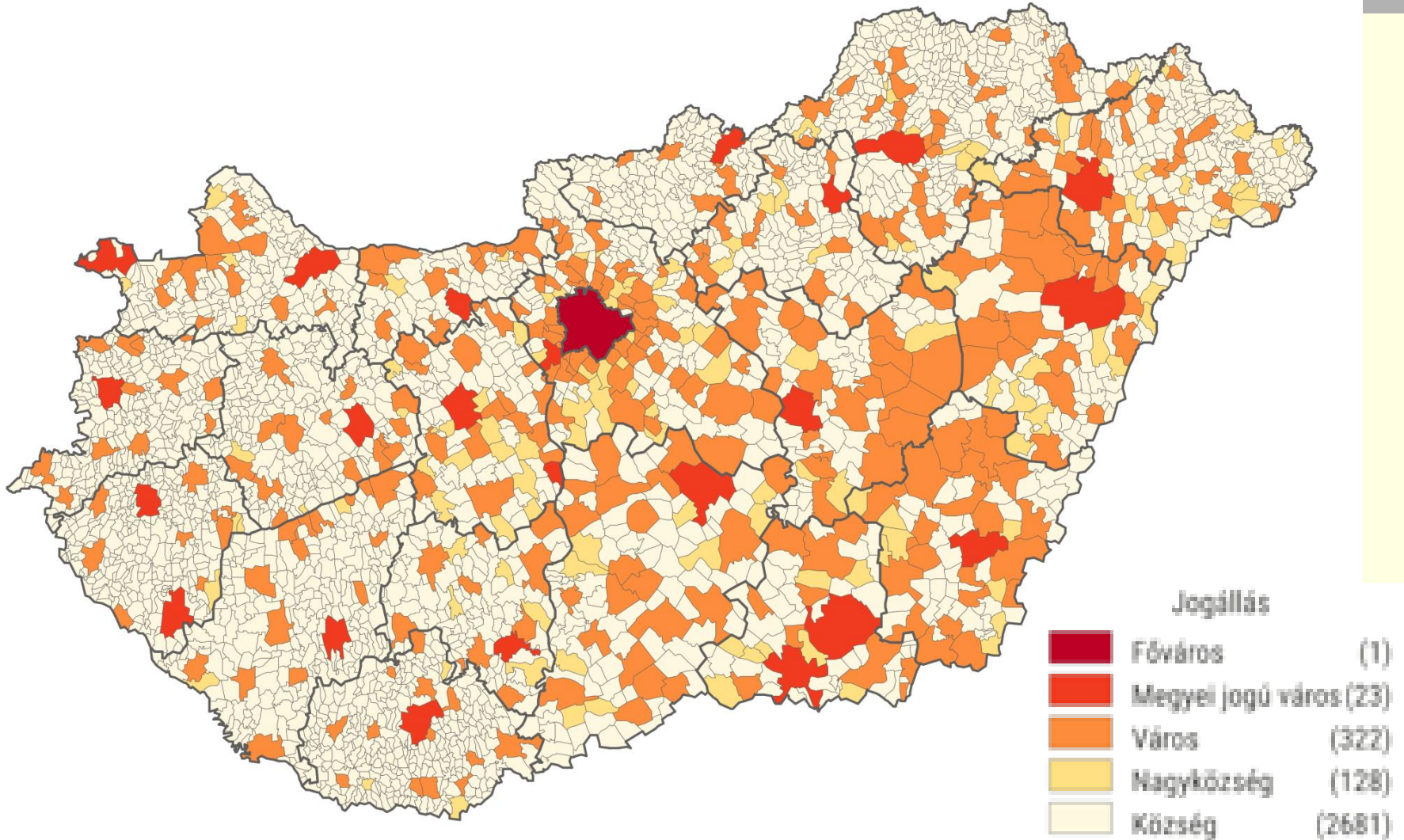
174 járás (2015-től) (LAU1 az Európai Unióban)

Települések száma, rangja Magyarországon, 2019

MAGYARORSZÁG TELEPÜLÉSEI JOGÁLLÁS SZERINT, 2019. JANUÁR 1.

TELEPÜLÉSTÍPUSOK

Más felosztás szerint

Településtípusok

A településhálózatban betöltött szerepük (funkció) szerint:

- Városok:** Központi funkcióval rendelkeznek. Pl. középiskola, kórház, áruház
- Falvak:** Alapfunkciókkal rendelkeznek. Pl. iskola, házi orvos, vegyesbolt.

Népességszám szerint:

Gyakran használt megközelítés a népességszám alapján történő város, illetve falumeghatározás, mely igen sokféle lehet.

Az ENSZ kategóriái szerint a városokról 20.000 fő felett beszélhetünk, míg pl. Dániában az alsó határ 250 fő

	Hazánkban a népességszám alapján hierarchia	ENSZ településh. (Demográfiai Évkönyv)
metropolis	1 millió felett	1 millió felett
nagyváros	100 ezer felett	500 ezer és 1 millió között
középváros	20 ezer és 100 ezer között	100 ezer és 500 ezer között
kisváros	5 ezer és 20 ezer között	20 ezer és 100 ezer között
község	5 ezer alatt	

Városok jellemzői

Város: a földrajzi munkamegosztásban valamilyen központi szerepkört betöltő, döntően nem mezőgazdasági jellegű település.

- **Helyi funkció:** saját lakosságának kielégítését szolgálja
- **Központi funkció:** nem csak saját lakosságát, hanem a környező települések népességét is szolgálja

Vonzáskörzet: a város által ellátott terület

Agglomeráció: A nagyvárosok előterében kialakuló település- és népességkoncentráció, amely területi - gazdasági egységet alkot, a települések egymással szoros kapcsolatban állnak.

- **bolygóvárosok:** munkahely funkciójú kisebb városok, amelyek ipari tevékenységükkel tehermentesítik a nagyvárost, főleg ipari üzemek, raktárak, kereskedelmi vállalatok találhatóak itt.
- **alvóvárosok:** lakóhely funkciójú városok, amelyek népessége a központban vagy a közeli bolygóvárosban dolgozik.

Magyarország várostípusai

Méret alapján

nagyváros
középváros
kisváros

(Az egyes kategóriákhoz tartozó lélekszám-adatok országonként különböznek.)

Funkció alapján

- **bányaváros** (Tatabánya, Oroszlány, Komló)
- **iparváros** (Ózd, Miskolc, Dunaújváros, Győr)
- **vásár- vagy kereskedőváros** (Eger, Miskolc, Győr, Gyöngyös, Pápa)**vasúti csomópont** (Cegléd, Celldömök, Dombóvár, Hatvan)
- **hídváros** (Szolnok, Komárom)
- **agrár- vagy átalakuló agrárváros** (Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas)
- **iskola- és egyetemváros** (Gödöllő)
- **fürdő- és műemlékváros** (Keszthely, Balatonfüred, Sopron, Kőszeg)

Magyarországon **2011-ben 328 település rendelkezett városi ranggal, ebből 24 kiemelt szereppel is (főváros, megyei jogú város.)** Ezeknek a városoknak jelentős része az utóbbi 100 évben nyerte el a városi rangot.

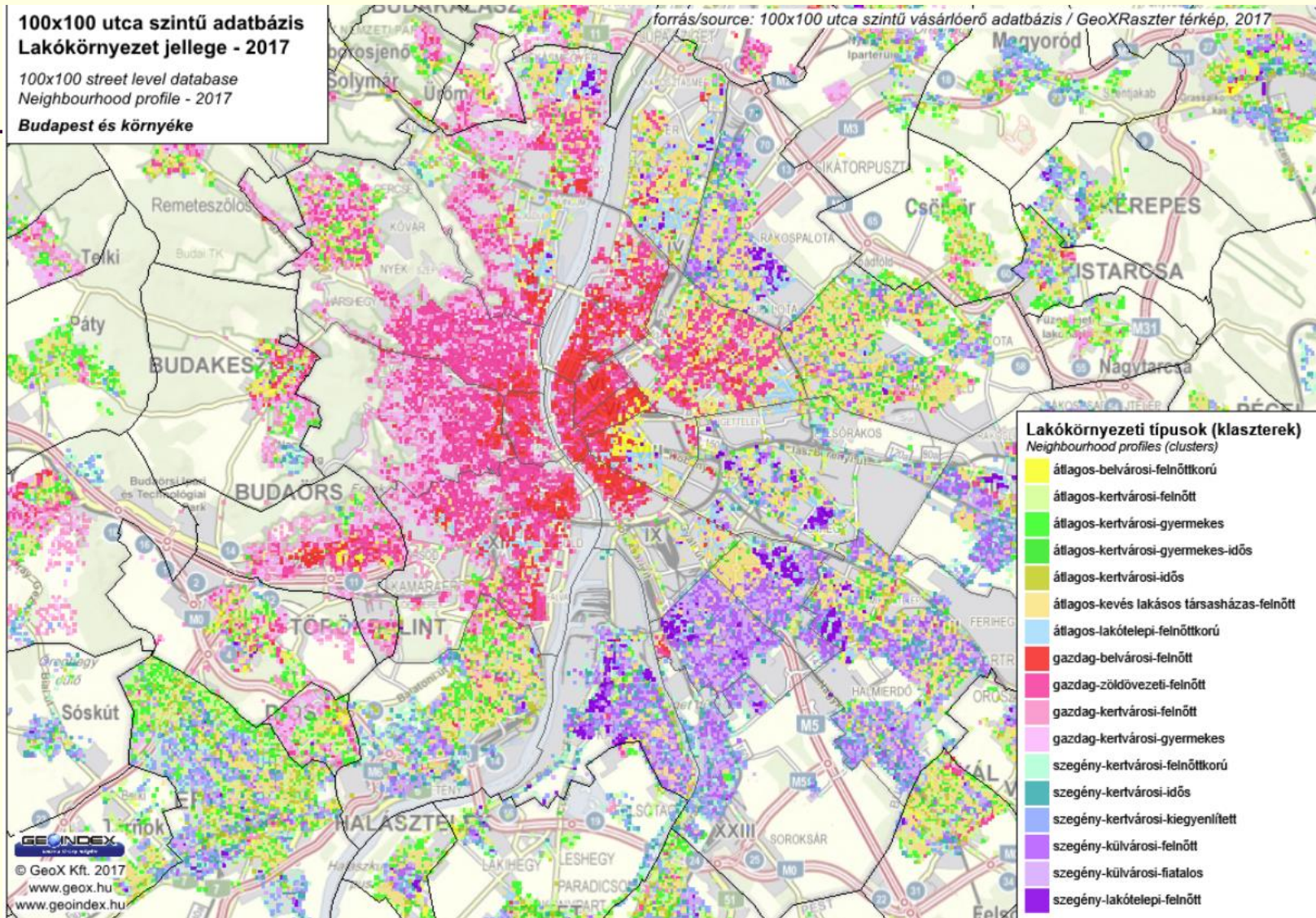
A teljes népesség mintegy 67%-a él városban, ezzel hazánk közepesen városiasodott országnak számít.

**100x100 utca szintű adatbázis
Lakóköznyezet jellege - 2017**

100x100 street level database
Neighbourhood profile - 2017

Budapest és környéke

forrás/source: 100x100 utca szintű vásárlóerő adatbázis / GeoXRasster térkép, 2017

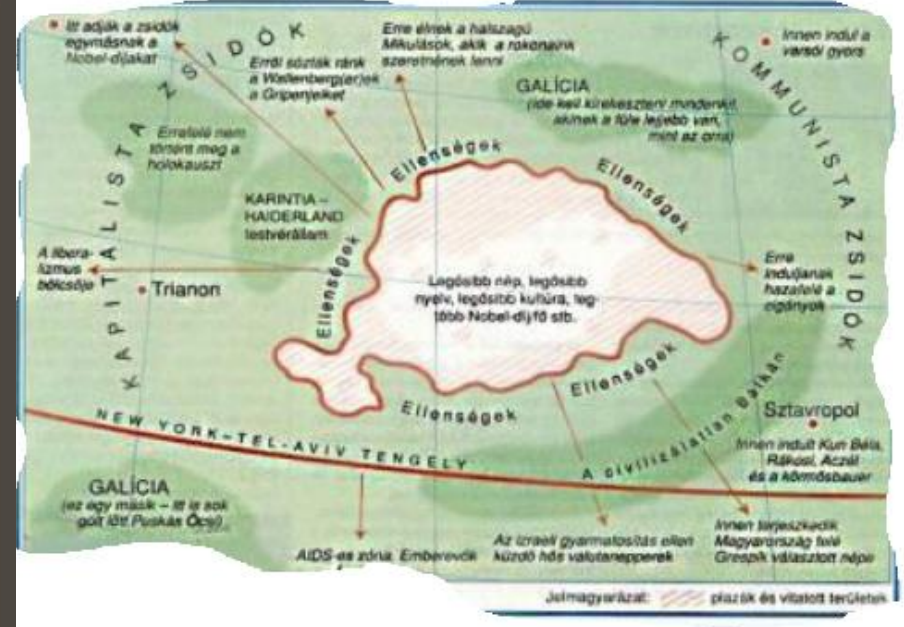
A MI BUDAPESTÜNK

rövid nevű
kistelepülések

1:30000

vicces nevű
kistelepülések

Falvak típusai népességszám szerint

- törpefalu (100 fő alatt);

Hazánk legkisebb törpefalvai (2010): **Iborfia** (Zala megye, 11 fő); **Felsőszenterzsébet** (Zala megye, 13 fő), **Gagyapáti** (B.-A.-Z. megye, 13 fő), **Megyer** (Veszprém m, 13 fő), **Tornabarakony** (B.A.Z. megye, 15 fő), **Debréte** (B.A.Z. megye, 18 fő), **Teresztenye** (B.A.Z. megye, 21 fő), **Tornakápolna** (B.A.Z. megye, 23 fő), **Nemesmedves** (Vas megye, 25 fő), **Csertalakos** (Zala megye, 26 fő)

- aprófalu (100–500 fő);

Magyarország teljes lakosságának 25%-a él apró- és kisfalvakban, hátrányos helyzetük miatt perifériává váltak. Jellemzően apró- és kisfalvas településszerkezetű megyéink: Vas, Baranya, Zala, Veszprém, Somogy, B.-A.-Z.

- kisfalu (500–1000 fő);
- középfalu (1000–2000 fő);
- nagyfalu (2000-5000 fő);
- óriásfalu (5000-10000 fő);

a község jogi és politikai kategória, míg a falu településföldrajzi fogalom.

Magyarországon a kettő a közbeszédben gyakran összemosódik

Magyarországon **2847 község és nagyközség** található, ezek a teljes népesség mintegy 35,4%-ának adnak otthont.

Falvak típusai alaprajz szerint

A falu területe két részből áll:

belterület (belsőségek): lakóhelyek, középületek, utcák, terek

külterület (külsőségek): munkahelyek, szántó, rét, legelő, szőlő, erdő stb.

A bel- és külterület, bár térben elkülönül, elválaszthatatlan egységet alkot.

A belterület alaprajztípusai:

széttördelt település: lazán, egymástól távol, akár több száz méterre épült házak, amelyek utak mentén helyezkednek el. (pl. a göcseji "szegek" és az őrségi "szerek,")

halmazfalu: szabálytalan alaprajzú telkek és utcák hálózata

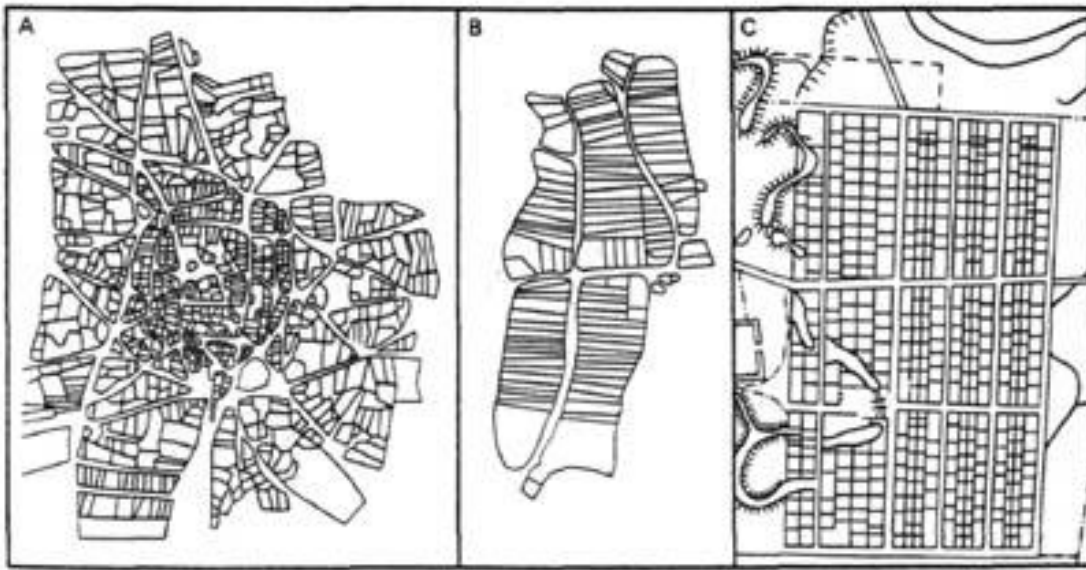
kerek vagy körfalu: a belső, kör alakú tér külső peremén legyezőszerűen szétnyíló telkek állnak

szalagtelkes falvak:

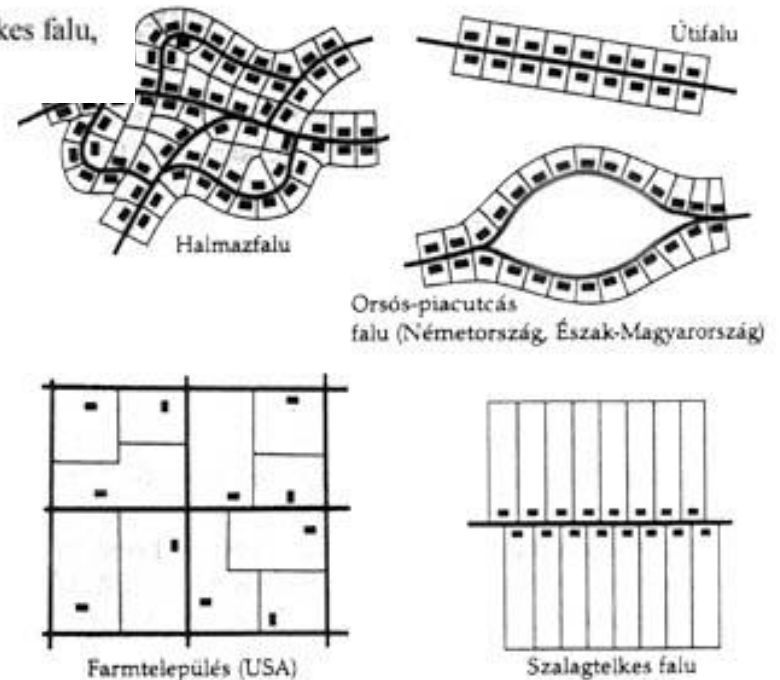
- útifalu vagy utcás falu: az átfutó (ország)út két oldalán elhelyezkedő szalagtelkekből áll

- orsós utcájú falu: a szalagtelkek által közrezárt egyetlen utca középtájon térszerűen kiszélesedik

sakktábla alaprajzú falu: tervezett, szabályos alaprajzú falu, a nyílegyenes utcák részben párhuzamosak egymással, részben merőlegesek egymásra, az utcák telektömböket fognak közre

A. ábra: A falvak alaprajzformái (szerk. Frisnyák S.) A = halmazfalu, B = szalagtelkes falu, C = saktáblás alaprajzú település

B. ábra: Falusi települések alaprajztípusai

Sárfalvi- Tóth: Földrajz I. 268-282. o.
 Bernek - Sárfalvi: Általános társadalomföldrajz 34-49. o.

Sajátos települési formák - települési szórványok (tanyák)

A tanyák határbéli elhelyezkedése

- „**szórt tanyák**” A tanyás település területek nagyobb részén minden különösebb rendszer nélkül épültek fel a tanyák, rendszertelenül ülve meg a határt
- „**tanyautcák**”, **tanyasor** (Békés megye) utak mentén sorakoztak a tanyák (Szarvas, Tótkomlós, Békés, Gádoros, Szabadka, Zenta, stb.) A keskeny földbirtokokon épült tanyák egymás mellett, sorban helyezkednek el. Legismertebbek a szarvasi tanyasorok.
- „**tanyabokrok, bokortanyák**” Néhány mezőváros határában faluszerű csoportokba tömörültek a tanyaházak. Nyíregyháza határában közel 70 „**bokorba**” húzódtak a tanyák, helyenként 30-40 ház is (Kalocsa)

Tanyás térségek

Tanyás térségek Magyarországon
forrás: Országos Területfejlesztési
Koncepció

tanya

Sajátos települési formák - átmeneti települési formák

Például: Szer, szeg, szeres település

Azt a településegységet, amely egymástól elhatárolódó, de egy közigazgatási keretbe tartozó, kis házcsoportokból áll, szeres településnek nevezi a magyar településföldrajzi irodalom. Ez a településforma az Őrségben és Göcsejben jellemző. A szeres település részeit képező kis házcsoportokat az Őrségben szemek, Göcsejben szegnek nevezik. A hasonló törpefalvakat a német irodalom *Weiler*, a francia *hameau*, az angol *hamlet* néven emlegeti. Egy településegységes részére utaló, más névvel, legtöbbször családnévvel, ragadványnévvel együtt szereplő szócska. Például Szalafő község szerei: Templomszer, Felsőszer, Pityerszer, Papszer, Csergőszer, Gyöngyösszer, Alsószer.

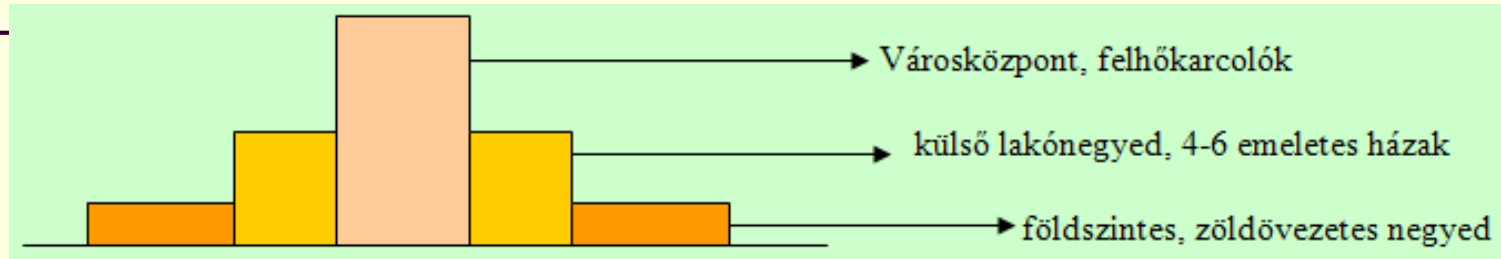

Forrás: MAGYAR NÉPRAJZ nyolc kötetben
(MTA Néprajzi kutató csoportja) VIII. Társadalom
kötete

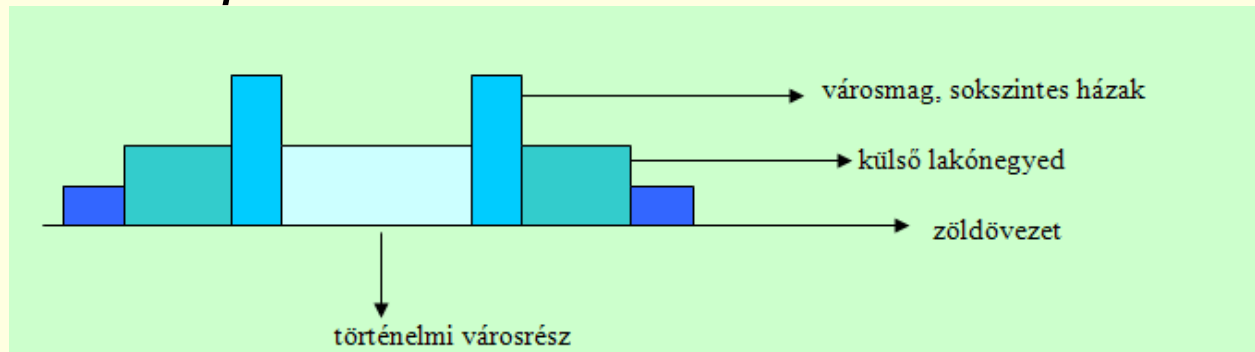
MI A HELYZET A NAGYVILÁGBAN?

Várostípusok

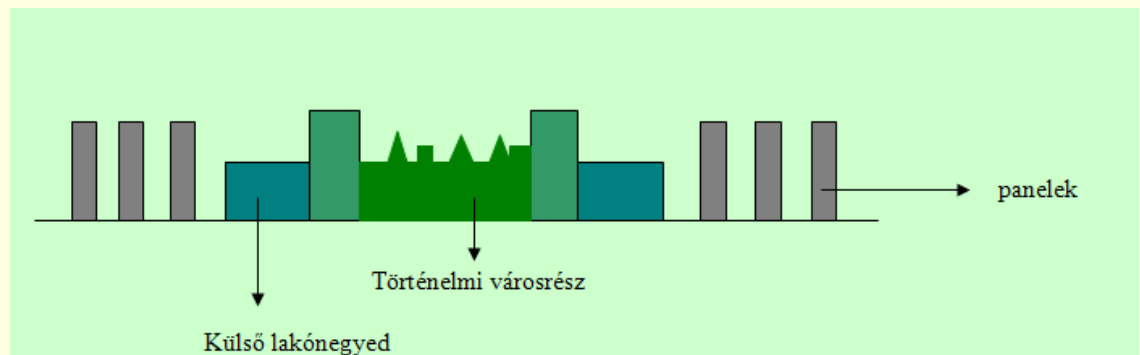
1. Amerikai várostípus

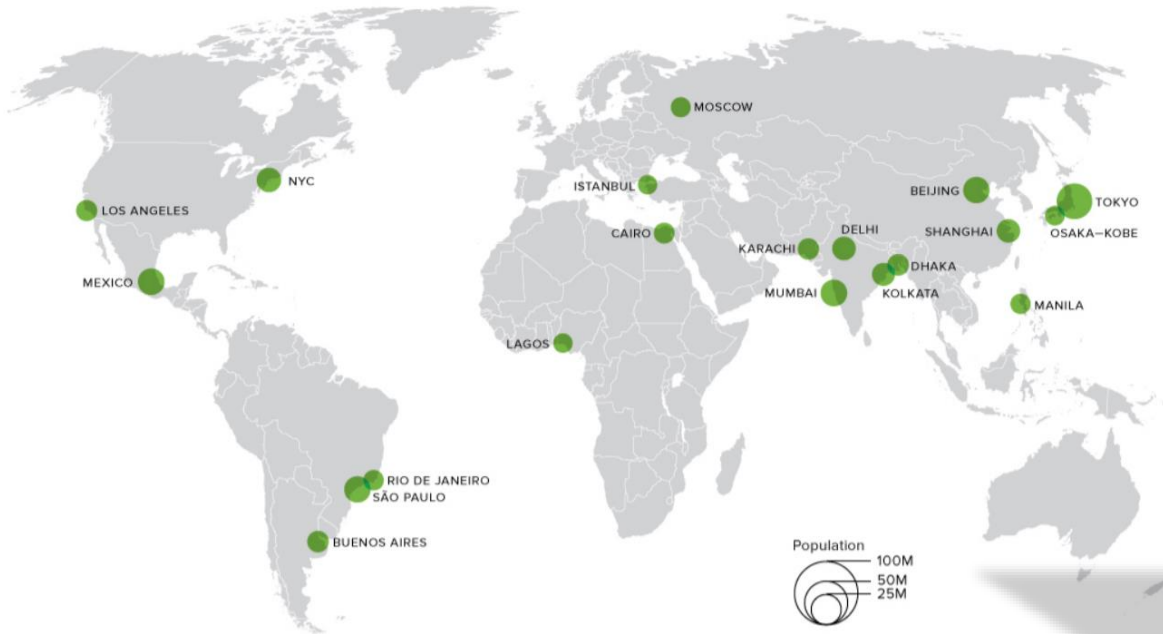
2. Európai várostípus

3. Szocialista várostípus

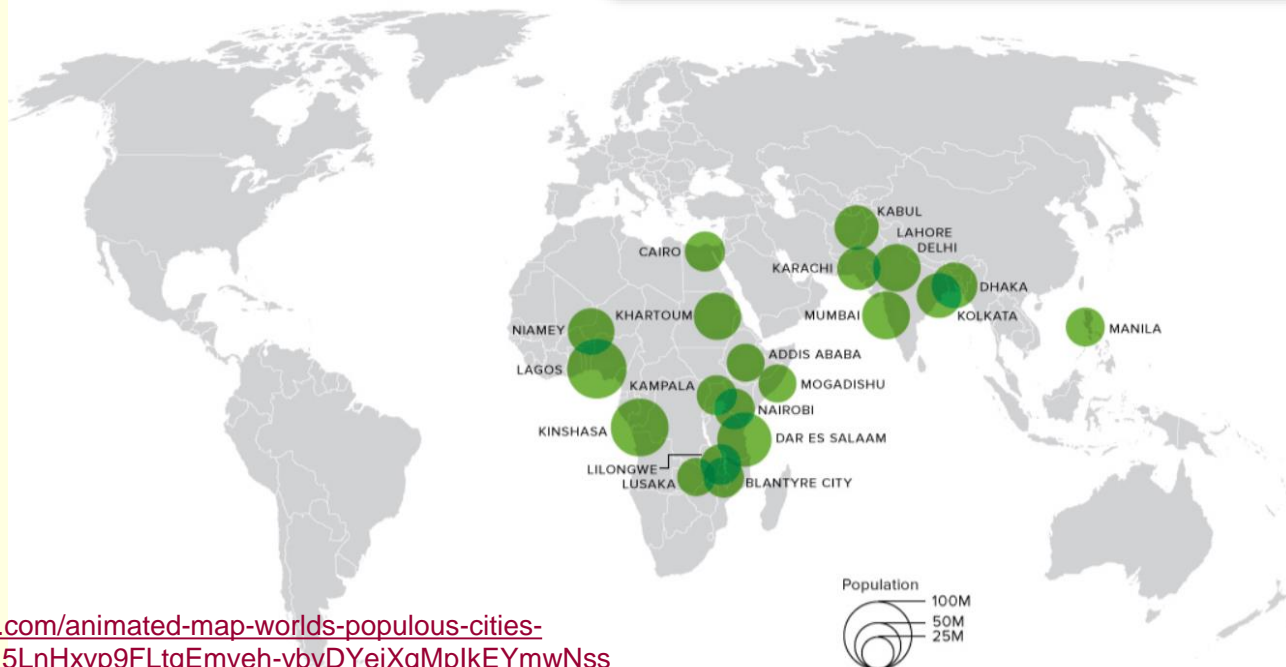

2010 TOP 20 CITIES BY POPULATION

A 20 legnagyobb város a lakosság száma alapján (2010) és előrejelzése (2100)

2100 TOP 20 CITIES BY POPULATION

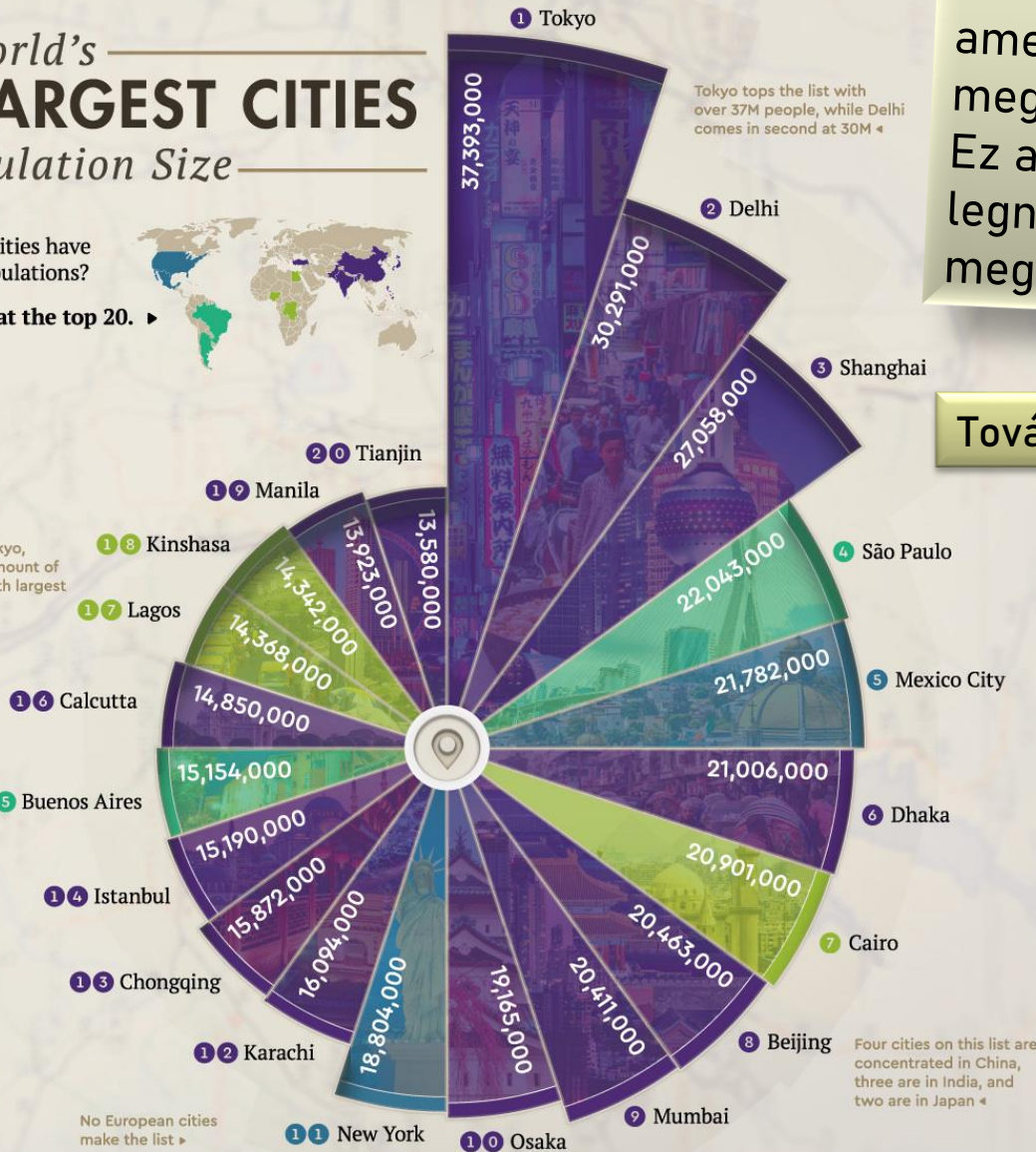
The World's 20 LARGEST CITIES by Population Size

Which global cities have the largest populations?

Here's a look at the top 20. ▶

The largest city, Tokyo, has nearly 3x the amount of people than the 20th largest city Tianjin, China ▶

Tokyo tops the list with over 37M people, while Delhi comes in second at 30M ◀

Four cities on this list are concentrated in China, three are in India, and two are in Japan ◀

No European cities make the list ▶

SOURCE: MACRO TRENDS

A **megavárosok** azon városok, amelyek lakossága meghaladja a 10 millió főt. Ez azt jelenti, hogy a világ 20 legnépesebb városa mind mega város.

További megavárosok (2021-ben):

21	Guangzhou, Guangdong	China	13,635,000
22	Rio de Janeiro	Brazil	13,544,000
23	Lahore	Pakistan	13,095,000
24	Bangalore	India	12,765,000
25	Moscow	Russia	12,593,000
26	Shenzhen	China	12,592,000
27	Los Angeles	United States	12,459,000
28	Madras	India	11,235,000
29	Bogota	Colombia	11,167,000
30	Paris	France	11,079,000
31	Jakarta	Indonesia	10,915,000
32	Lima	Peru	10,883,000
33	Bangkok	Thailand	10,723,000
34	Hyderabad	India	10,269,000
35	Seoul	South Korea	9,968,000

/visualcapitalist
 /visualcapitalist
 @visualcap
 @visualcap
 visualcapitalist.com

COLLABORATORS RESEARCH + WRITING Avery Koop | DESIGN + ART DIRECTION Melissa Haavisto

A vizualizációk a Mactrotrends adatainak felhasználásával készültek. Részletesebb és a legfrissebb adatok itt találhatóak:

<https://www.mactrotrends.net/cities/largest-cities-by-population>

<https://www.visualcapitalist.com/most-populous-cities-in-the-world/>

A 2000-es évek óta a Nagy Tokió Agglomeráció számít a legnagyobb megavárosnak.

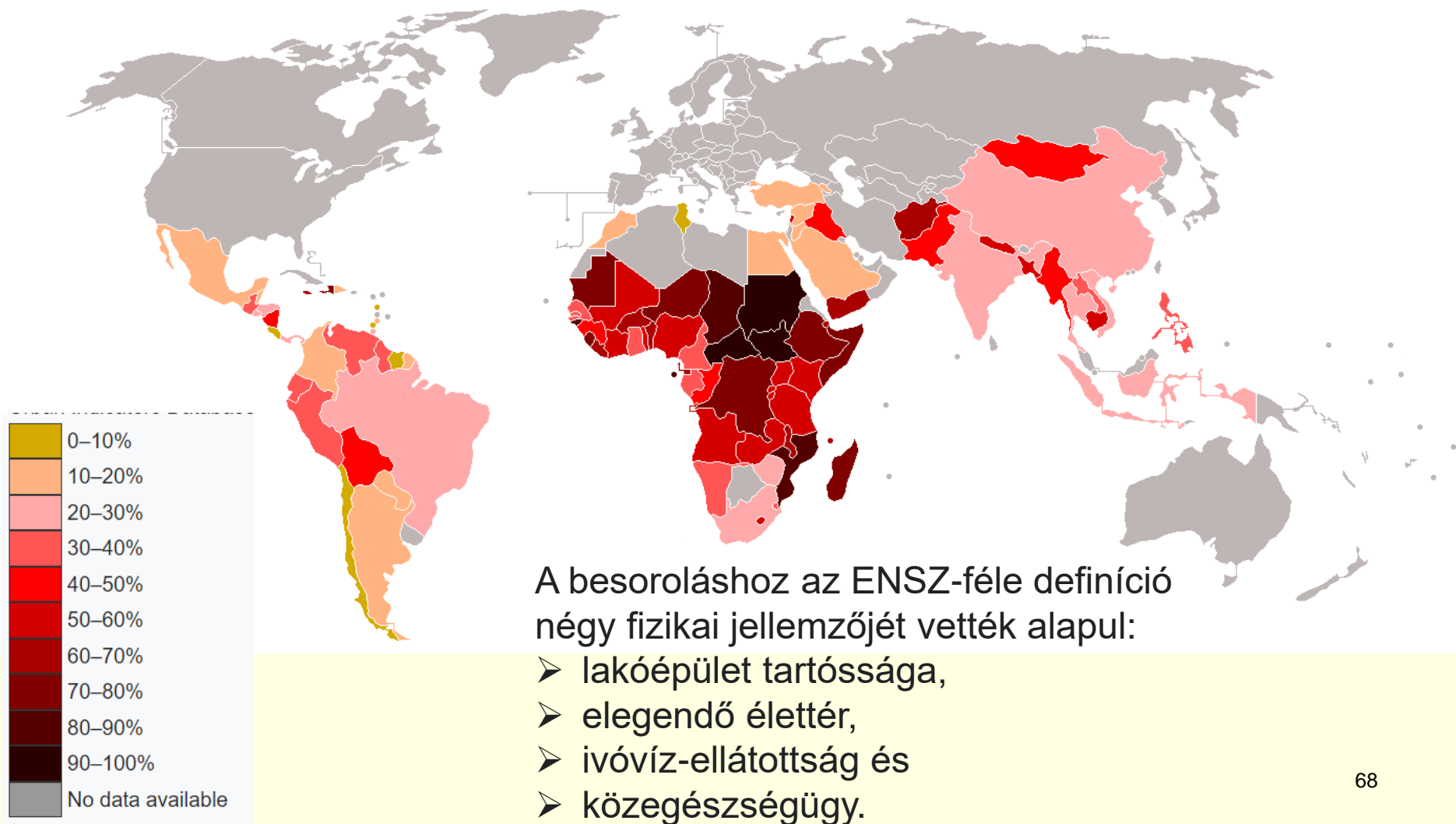

Tokiói panorámakép a Tokyo Skytree-ből

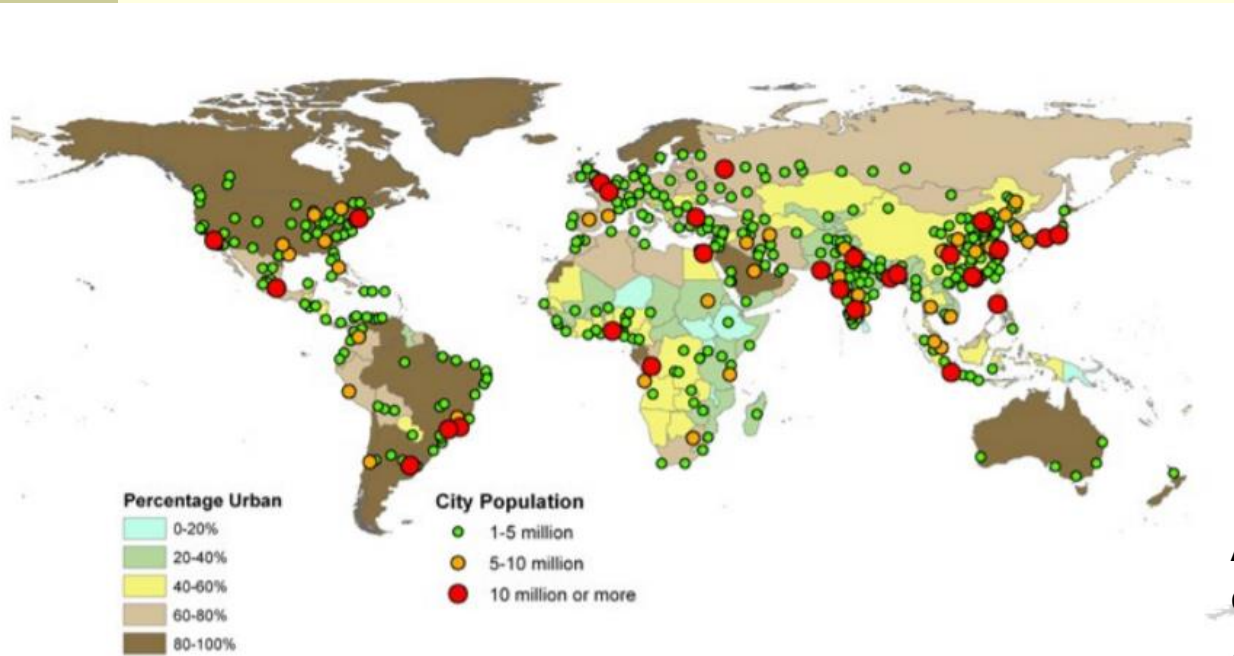
Kép forrása: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Megav%C3%A1ros>

A terület teljes népessége meghaladja a 38 millió főt

A nyomornegyedben élők aránya a városi lakossághoz viszonyítva (ENSZ–Habitat, 2014)

Az urbanizáció globális mintái, 2015

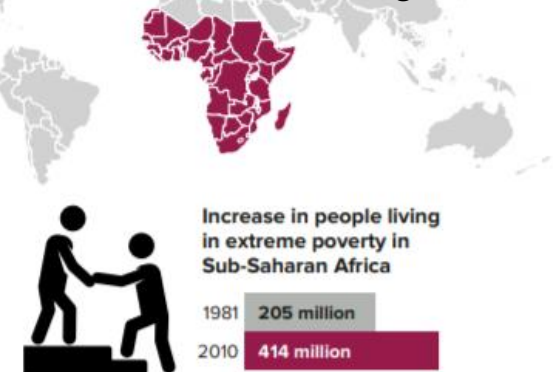
Forrás: URBANIZATION AND DEVELOPMENT Emerging Futures, World Cities Report 2016 (United Nations Human Settlements Programme, 2016) p8, p30

URBANIZATION AND DEVELOPMENT
Emerging Futures

UN HABITAT

A rendkívüli szegénységben élő emberek számának növekedése Afrika szubszaharai térségében

Bővebben lásd:

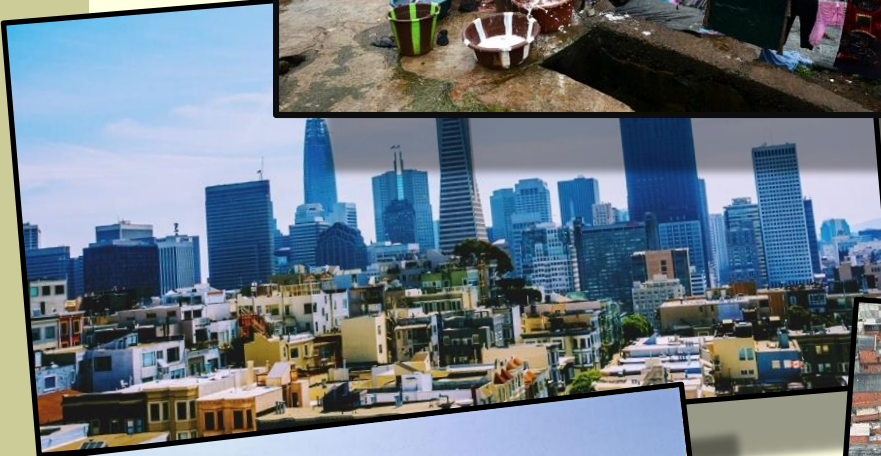
<https://web.archive.org/web/20171016051926/https://unhabitat.org/books/world-cities-report/>

freetown -i Kroo nyomornegyed, Sierra Leone

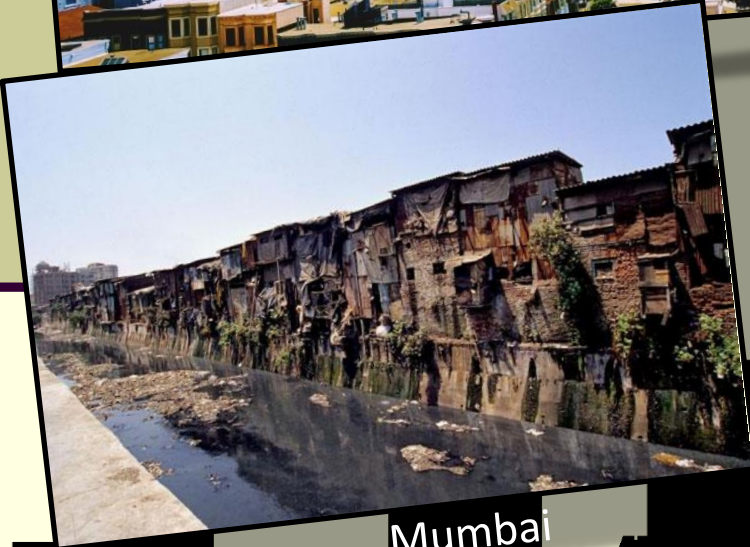
Kép: Julius Mwelu / UN-Habitat

Kibera, Nairobi

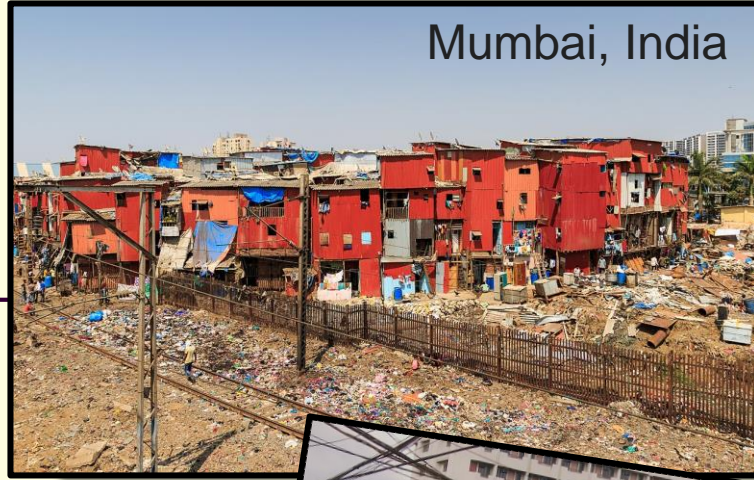

Mumbai

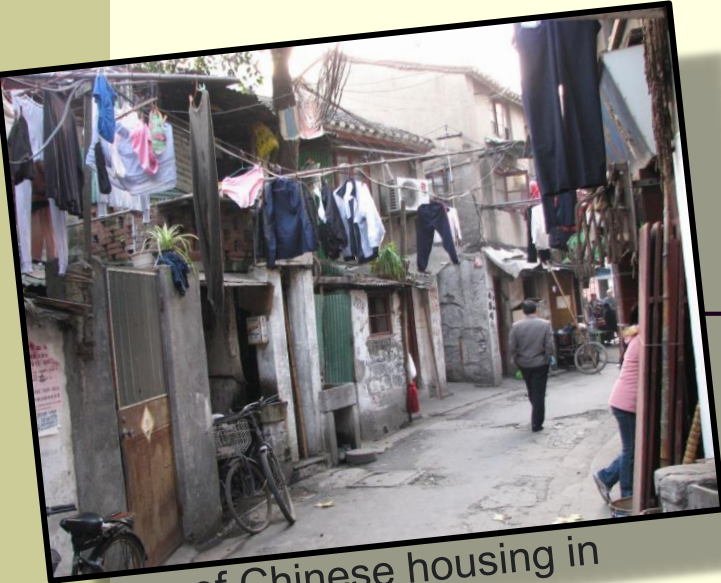
São Paulo, Brazília

Mumbai, India

A form of Chinese housing in Shanghai.

Irregular settlements in Tlalnepantla de Baz, Mexico

Manila

Rocinha, Rio de Janeiro